

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Калашник Руслана Сергіївна

**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ О. В. Лобова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної і
початкової освіти
«26» листопада 2020 року

Виконавець

_____ Р. С. Калашник
«26» листопада 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	6
1.1. Значення музично-ритмічної діяльності у вихованні та загальному розвитку дітей раннього віку	6
1.2. Сутність музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.....	12
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	19
2.1. Наукові підходи та принципи музично-ритмічного розвитку дітей	19
2.2. Методи і прийоми музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку	25
2.3. Критеріально-рівневе оцінювання музично-ритмічної розвиненості дітей раннього віку	35
2.4. Перебіг і результати експериментальної роботи	42
Висновки до розділу 2	48
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. У системі мистецтв музика посідає особливе місце завдяки її безпосередньому комплексному впливу на психіку і фізіологію людини. Невипадково в сучасних нормативних документах, зокрема в «Базовому компоненті дошкільної освіти», у змістовній лінії «Світ мистецтва», вагоме місце посідає музичне виховання.

Одним з найважливіших видів музичної діяльності, який має значний вплив на розвиток дітей, є музично-ритмічні рухи. Цей вид діяльності спрямований на пластичне вираження особливостей музики, яка звучить, і доступний кожному, у тому числі дітям, у яких є труднощі зі співом. Через музику і рух у малят розвиваються не лише художній смак і творча уява, але й любов до життя, людини, природи, формується внутрішній духовний світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку ХХ ст. у багатьох країнах набула поширення система музично-ритмічного виховання Е. Жак-Далькроза, що стала визначною віхою розвитку музичної педагогіки. Її прихильниками були С. Дягілев, Ф. Комісаржевський, В. Ніжинський, А. Павлова, К. Станіславський, Б. Шоу. На початку 80-х років музично-ритмічні рухи були знову введені до шкільної програми (уперше вони були включені до програми ще у 20-і роки ХХ ст.). На музичних заняттях з дітьми раннього віку основними видами музично-ритмічних рухів є крокування на місці в поєднанні з художньо-образним сприйманням музики, а також різні пластичні рухи рук і корпусу.

Проблема впливу музично-ритмічних рухів на формування особистості розглядалась у психолого-педагогічних дослідженнях Н. Ветлугіної, Л. Виготського, А. Готедінера, Б. Теплова, В. Шацької, Д. Кабалевського та ін. Про актуальність даної теми свідчить значна кількість дисертаційних досліджень (О. Аліксійчук, Л. Москальова, О. Сапожник, Т. Потапчук, В. Салко та ін.).

Над створенням сучасної системи музично-ритмічного виховання працювали багато педагогів, музикантів, методистів (Н. Александрова, її учням і послідовники Є. Конорова, П. Збруєва, В. Гринер; А. Кенеман, Н. Ветлугіна, О. Зіміна, М. Палавандашвілі та ін.). У практичному розробленні змісту і методики роботи з дошкільнятами з музично-ритмічного виховання брали участь Т. Бабаджан, Н. Метлов, Ю. Двоскіна, С. Руднева, Л. Генералова, Е. Соковнича, В. Цівкін, Є. Іова, І. Лифиц, Т. Ломова та ін.

Значні можливості музично-ритмічної діяльності для розвитку та виховання дітей раннього віку і недостатня розробленість цієї проблеми зумовили вибір теми нашої магістерської роботи: *«Методичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку»*.

Мета дослідження: визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.
2. Визначити й теоретично обґрунтувати методичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.
3. Уточнити критерії, показники та рівні оцінювання музично-ритмічної розвиненості дітей раннього віку.
4. Експериментально перевірити ефективність методичних основ музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Об'єкт дослідження – музично-ритмічний розвиток дітей раннього віку.

Предмет дослідження – методичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Методи дослідження. *Теоретичні:* порівняння, систематизація та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження – з метою визначення його теоретичних основ; теоретичне моделювання – з метою

визначення критеріїв та показників оцінювання досліджуваного феномену; класифікація – для угруповання методичних основ формування досліджуваного феномену; *емпіричні*: педагогічний експеримент – для експериментальної перевірки ефективності розроблених методичних основ; *методи математичної статистики* – для обчислення здобутих даних експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів: визначено теоретичні та методичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку; набули подальшого розвитку уявлення про теоретичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку; уточнено критерії, показники та рівні оцінювання музично-ритмічної розвиненості дітей раннього віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання її матеріалів музичними керівниками та вихователями закладів дошкільної освіти у роботі з дітьми раннього віку, студентами педагогічних ЗВО спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Апробація результатів і публікації. Основні положення магістерської роботи апробовано на 2-х конференціях (IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Дошкільна та початкова освіта: реалії та перспективи», Суми, 24 квітня 2020 р.; VI Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій», присвячена 20-й річниці кафедри дошкільної і початкової освіти, 27 листопада 2020 року, ННПП СумДПУ імені А.С. Макаренка) та представлено в 2-х статтях: «Значення музично-ритмічної діяльності у вихованні та загальному розвитку дітей раннього віку» й «Методи музично-ритмічного розвитку дітей раннього дошкільного віку».

Структура та обсяг роботи. Робота містить 2 розділи 2 додатки, 1 рисунок, 7 таблиць, загальний обсяг 67 сторінок, 64 використаних джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

1.1. Значення музично-ритмічної діяльності у вихованні та загальному розвитку дітей раннього віку

Упродовж останніх років зроблено суттєві кроки у розбудові сучасної системи дошкільної освіти України та демократизації всієї освітянської діяльності. Законодавчо закріплена обов'язковість дошкільної освіти передбачає не лише рівний доступ усіх дітей до неї, а й гарантує високу її якість. Комплексна програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня», визначає концептуально нові напрями освітньо-виховної роботи з дітьми, спрямовані на формування життєвої компетентності особистості дошкільника, його всебічний та гармонійний розвиток.

Одне із головних завдань сучасної дошкільної освіти – плекання індивідуальності дитини, формування у неї потреби до самовизначення, самореалізації. Рух та музика розвивають у дитини раннього віку творче мислення, можливість імпровізувати за своїми поглядами, віддаючи емоційні реакції такі як: задоволення, радість, посмішка. Допомагають всебічно розвивати та виховувати дітей, можливість пізнавати навколишній світ, діти можуть розвивати не тільки художній смак і творчу уяву, а також і любов до життя, людини, природи, формувати внутрішній духовний світ [47, с. 6].

Музика є одним із найважливіших факторів усебічного розвитку людини (Б.Теплова, В. Сухомлинський, Н.Ветлугіна та ін.). Музика як уське мистецтво допомагає дітям пізнавати світ та виховує дітей [12, с. 34].

Музичне мистецтво, як і будь-яке інше, допомагає дітям опанувати красу навколишнього світу, сприяє збагаченню їх життєвого досвіду,

викликає різні емоційні переживання. Враження, накопичені від сприймання природних явищ, а також музичні враження, діти переносять у свою художню діяльність. На їхній основі у дитини формуються художні інтереси, схильності, здібності, розвивається естетичний смак. Саме в дитячому садку важливо розвивати естетичне ставлення до навколишнього світу [4, с. 5].

Вітчизняні педагоги (Ц. Балталон, Г. Ващенко, М. Леонтович та ін.), В. Верховинець наполягали на необхідності естетичного виховання дітей засобами мистецтва із раннього віку. Наголошували на необхідності залучення до активної мистецької діяльності не тільки талановитих, а й необдарованих дітей [6, с. 100].

У педагогіці під словом ритміка (від грец. Rhythmos - рівномірний, розмірений) мається на увазі система фізичних вправ, побудована на зв'язку рухів і музики [46, с. 5].

Так систему музично-ритмічного виховання один з перших в кінці ХІХ століття розробив Еміль Жак-Далькроз - швейцарський педагог, композитор. Зрозумівши, що ритм музики найтіснішим чином пов'язаний з моторикою, м'язової реактивністю людини, Е.Жак-Далькроз спробував перевести музичний ритм в русі людського тіла. Заснувавши свій Інститут ритміки, він мав пів тисячі учнів, його мрія була, що ритміка стане великим мистецтвом і завоює цілий світ [18, с. 211].

В ЗДО терміном «ритміка» вихователі та музичні керівники спочатку користувалися термінами «ритмічні рухи», «музично-рухове виховання», потім «рух під музику», «музичний рух», «музично-ритмічні рухи». Дослідженнями Б.М. Теплова, він пише, що основним видом в занятті з ритміки на першому місці буде музика: «Як тільки вони перетворюються в заняття з виховання ритмічних рухів взагалі, як тільки музика відступає на становище аккомпанементу до рухів, весь сенс, у всякому разі весь музичний сенс, цих занять зникає» [15, с. 30].

З самого раннього віку пропонують приступати до занять з ритмікою, адже, діти рухливі, вони яскравіше і емоційніше сприймають музику через

рух, вона спонукає у них світлі та радісні почуття. Діти раннього віку отримують задоволення від легких рухів, поєднань музики з пластикою тіла.

Метою ритміки в дитячому саду вважається поглиблення і диференціація сприйняття музики, її образів і формування на цій основі у дітей дошкільного віку навичок виразного руху. Завданнями педагога, що працює в дошкільному навчальному закладі, є розвиток у дітей дошкільного віку вміння характеризувати музичні жанри (марш, пісня, танець), види ритміки (гра, танець, вправа); формування гарної постави, а також розвиток творчих здібностей [21, с. 6].

Сьогодні педагоги, науковці радять різноманітні підходи до організації музично-ритмічної діяльності в навчанні та вихованні дітей раннього та дошкільного віку. Т. Науменко розповідає про невелику кількість різновидів планування музичних занять. Один з варіантів зазначає практичне використання традиційних та домінуючих занять. Домінуючі заняття радять проводити лише один раз на два тижні.

Однією з основних рекомендацій Т. Науменко пропонує:

- слухання музики. Саме цей вид діяльності потребує у дітей уваги, спостережливості. Вихователь або музичний керівник повинні направити на сприйняття твору, дати дітям шанс урівноважено поміркувати над ним, щоб діти могли висловити свої думки, щодо твору. Усе це потребує великого періоду, певної підготовки фахівців. Деякі елементи прослухані дітьми варто приймати у зміст музичних занять;
- гра на дитячих інструментах. Знайомство дітей з музичними інструментами можна почати так: музичний керівник грає на інструментах, контрастних за тембром (наприклад, сопілка і дзвіночок), звертає увагу дітей до різного звучання [35, с. 10].

В закладах дошкільної освіти робота з розвитку рухів під музику будується за двома напрямками: гімнастика під музику, з досить великою енергоємністю і великим фізичним навантаженням і танцювальна гімнастика, яка вимагає виразності, пластичності і гнучкості. Умовно їх можна назвати

ритмічною гімнастикою і ритмопластики. Для реалізації оздоровчих завдань доцільніше використання ритмічної гімнастики, тобто вправ з високою руховою активністю, мета яких - багаторазове повторення елементів, що дозволяє виробити той чи інший навик. Ритмопластика вирішує в педагогічному процесі виховні та розвиваючі цілі.

Дослідження вчених засвідчило, що найсприятливішим періодом, який впливає на формування психіки, є період, під час якого відбувається дозрівання відповідних функцій. Якщо ж ця функція вже сформувалася, вона не піддається великим змінам. Можна сказати, що ранній вік – це період «дозрівання» функцій нервової діяльності [48, с. 12].

Музично-ритмічна діяльність гармонійно поєднує в собі дозується рухову активність, властиву бігу, різноманітність впливу на м'язи і суглоби, властиве спортивної гімнастики, емоційність, що диктується музичними ритмами. В цьому її перевага в порівнянні з фізкультурною діяльністю без супроводу музики. А, крім того: - при тому ж навантаженні на серцево - судинну систему, вона не втомлює дітей; - в ній набагато активніше працюють суглоби, а значить, вона є засобом розвитку гнучкості; - вона завжди створює гарний настрій [14, с. 7].

Можна визначити, що музично-ритмічні рухи повністю загартовують дитячий організм, покращується дихання, збуджується нервова система, також покращується інтелектуальні та вольові процеси. Більшість рухів, на яких побудовані музичні ігри, вправи, таночки – це основні рухи (ходьба, біг, стрибки). Користь музики з ціллю оздоровлення знайоме нам ще з стародавніх віків. Музика сприймається не тільки слуховими аналізаторами, а майже всіма аналізаторами та системами тіла. Вона реалізує вплив на біологічно активні точки й меридіани, досягає кожної клітини усіх органів, впливає на весь організм.

Тому, можна сказати що, музика є незміним джерелом фізичного, загального та психічного здоров'я. Вчені здійснили дослідження щодо впливу музики В. Моцарта на здоров'я дитини. Назва якого «ефект

Моцарта». Було доведено, що музика В. Моцарта сприяє покращанню пам'яті, уваги, зростають інтелектуальні можливості, розвивається творчість. Музика композитора «ідентична натуральному репертуарові просторово-часових фігур раннього головного мозку, саме це найкраще впливає на функціонування дитячої розумової функції та всьому організму» [8, с. 60].

Музично-ритмічну діяльність можна поділити на такі дві групи: сприйняття музики і відтворення її виразних властивостей в русі.

Першу групу дій поєднання з цілісним сприйняттям музики. При ньому рухові реакції на сприйняту музику сприяють глибшому її сприйняттю. Це зумовлено тим, що деякі науковці визначили вплив музики на общефункціональну діяльність організму дитини викликає в ньому рухові реакції (В. Бехтерев, І. Перетин, Б. Тепловідр).

Друга група дій спрямована на засвоєння рухових навичок. При цьому цілісний музичний образ передається різноманітними пластичними засобами – різними рухами: з області фізичних вправ, сюжетної драматургії (інсценування ігрових образів, розвиток сюжетної лінії), танцю (елементи народного танцю і сучасного балету) [42, с. 44].

Можна зробити висновок що, музично-ритмічні навички включають в себе: всебічний розвиток, реакцією на зміну музичних образів, емоційної чуйності, їх характер, темпові зміни, але при цьому особливо важливо домагатися виразності при виконанні рухів дітьми.

Музично-ритмічні рухи служать дошкільникам для пізнання навколишньої дійсності, вона є засобом вираження музичних образів, показує характер музичних творів. Відома піаністка, вчитель А. Артоболевська в своїй книзі «Перша зустріч з музикою» розповідає, що саме музичні здібності у дітей виражаються і удосконалюються, через рух з музикою [3, с. 44].

Проблему про співвідношення музики і руху в ритміці було розв'язано конкретно: перше - музиці слугує головна роль, а руху – вторинна. Спільно з цим науковці зробили серйозний висновок: лише взаємозв'язок музики і руху

дає повноцінне музично-ритмічне виховання дітей раннього та дошкільного віку

Через рух та музику дітей раннього віку розвивається не лише художній смак і творча уява, а й формується внутрішній духовний світ. Говорячи про розвиток музичних здібностей в музично-ритмічній діяльності мають на увазі, перш за все, здатність відчувати ритмічну своєрідність в музиці і передавати це в своїх рухах. Тому перед вихователем стоїть завдання вчити дітей сприймати розвиток музичних образів і погоджувати з ними свої рухи [2, с. 51].

Тілесні відчуття для дитини першочергові в освоєнні навколишнього світу. Не випадково психологи, педагоги говорять про те, що дитина мислить своїм тілом. Розвиток сприйняття, уяви, мислення, уваги, пам'яті, відбувається з опорою на практичні дії.

Вагомість рухів під музику виражається в тому, що діти активізують розвиток музичних здібностей:

- 1) ладове чуття (емоційне сприйняття звуко-висотного руху мелодії);
- 2) здатність до слухового уявлення музики («внутрішній слух»);
- 3) музично-ритмічне відчуття [58, с. 37].

В базі музично-ритмічної діяльності основою є моторно-пластичне пророблення музичного матеріалу. Воно виражає посиленню емоційного впливу музики, розвитку уявлень про засоби музичної виразності, елементів музичної мови; рухи під музику допомагають слідкувати за розвитком музичного образу. Всі ці навички добуваються завдяки придбаним навичкам і вмінням погоджувати рухи з музикою, її характером, настроєм [17, с. 55].

Варто зауважити, що музично-ритмічні рухи, які є підставою музичних вправ, ігор та танців, посідають вагоме місце у житті дітей раннього дошкільного віку. Рухова діяльність дітей у іграх прилучає до роботи усякі групи м'язів, підтримуючи м'язовому навантаженню і попереджаючи втому. Під час музичних ігор діти дошкільного віку передають у діях образи різних

персонажів, відповідно до темпу музики. Різні види таночків розвивають у дітей творчість, емоційність, уяву, чуття ритму [19, с. 88].

Також відомо, що музика найбільш вагомо впливає на процес формування мовлення (З.Матейова, С.Машура). Експериментальні дослідження свідчать про те, що діти часто-густо промовляють мовленнєву активність саме на музичних заняттях (порівняно з іншими заняттями). Це здавалося б на перший погляд, дивне явище, може бути пояснене таким чином. Що саме під впливом музики «розкріпащаються» мовленнєві центри та підвищується загальний психічний тонус [26, с. 87].

Тому, значення музично - ритмічних рухів в загальному розвитку полягає в тому, що вони:

- збагачують емоційний, духовний світ дітей;
- розвивають пізнавальні та музичні здібності;
- мають оздоровче значення;
- розвивають мовлення дітей;
- виховують активність, витримку, пам'ять, почуття колективізму [13, с. 7].

1.2. Сутність музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку

З'ясуємо сутність поняття «музично-ритмічний розвиток» - ключової категорії нашого дослідження. Для цього визначимо поняття музичного та ритмічного розвитку особистості.

Як відомо, *музичний розвиток* – це педагогічний процес формування музично-естетичної свідомості дитини, процес становлення і розвитку музичних здібностей дитини [28, с. 11].

Ритмічний розвиток – є однією із складовою фізичного та загального розвитку дітей, яка оснований на чергуванні елементів або цілої систематики рухів, визначених за часом реалізації та характером докладених зусиль [32, с. 4].

Як вважає С. Якимчук, розвиток рухових навичок включає в себе: швидку ходьбу, біг, підскакування, плескання, кружляння, рухи з елементами. Керування рухами включає вправність змінювати характер і напрямок руху, стрімко та повністю зупинитись, з'єднувати та комбінувати рухи [64, с. 100].

Синтез розглянутих понять надає можливість визначити музично-ритмічний розвиток як спеціально організований, цілеспрямований процес становлення і розвитку музично-ритмічних навичок і здібностей дитини (чуття ритму, відповідності рухів характеру музики, їх виразності, координації тощо засобами музично-ритмічної діяльності).

Одним із засобів музичної виразності особливого значення для музично-ритмічного виховання мають темп (швидкість руху), метр (організація сильних і слабких долей), ритм (співвідношення різних тривалостей) і динаміка (сила, гучність звучання). Наприклад, в залежності від темпу музичного твору дитина рухається швидко чи повільно.

Вершиною музичного заняття в закладах дошкільної освіти з дітьми раннього дошкільного віку є саме музична гра, яка є важливим компонентом у занятті. В занятті музична гра може бути представлена в різних формах, а саме: як музично-театралізована діяльність, музично-драматична хвилинка, музично-театралізована гра та інші [50, с. 30].

Перш за все задовольтиме подібні аспекти загального розвитку дітей:

- пізнавальний – розглядатиметься в поглибленні та розширенню знань дітей про театр, мистецтво, розвитку художньо-естетичного сприйняття в ході перегляду різних театральних вистав;
- ігровий – відображенню певному сюжету художнього твору, вираженню особистісного ставлення до персонажа [61, с. 28].

Дитина починає сприймати музику ще в материнській утробі і після народження зберігає підвищену чутливість до її діапазону і гучності звучання. Однак мало хто знає, що музика надзвичайно корисна для розвитку малюка вже з раннього віку.

Поєднання мелодії, ритму і голосу сприяють швидшому і міцному встановленню нових зв'язків між клітинами головного мозку. Саме ці зв'язки стають основою для інтелекту, логічного мислення, довготривалої пам'яті і схильності до мов. Більш відомий факт корисності музики для розвитку слуху. Чим більше різновидів звуків чує дитина в дошкільному віці, тим більше сприйнятливий буде його слух. Так, наприклад, більшість дорослих втрачають здатність чути звуки в крайніх областях діапазону, але прослуховування різноманітної музики в дитинстві допомагає закріпити цю здатність на все життя.

Музичний розвиток дітей раннього віку також позитивно впливає на духовну складову особистості. Гарна музика може викликати в душі посправжньому сильні переживання, змушуючи дітей думати, співпереживати і більш чутливо сприймати інших людей [9, с. 28].

Робота музичного керівника та вихователя з розвитку музичних здібностей дитини в музично-ритмічній діяльності будується за двома напрямками: розвиток музично-ритмічних навичок і навичок виразного руху. Музично-ритмічні навички - це навички передачі в русі найбільш яскравих засобів музичної виразності (форми, темпу, динаміки, метроритма).

Музично-ритмічні навички освоюються дітьми в процесі розучування танців, народних танців і хороводів, вправ, музичних ігор, вимоги в роботі над цими навичками послідовно ускладнюються.

Навички виразного руху - це певний запас рухів, які запозичені з фізичної культури (гімнастичні вправи, різні види ходьби, бігу, перебудовань), з області сюжетної драматизації (зображення птахів, звірів, людини і його діяльність), з області танцю (елементи народних танців, бальних танців), а також руху дитячої танці, існуючі мабуть тільки в дитячому саду [31, с. 20].

Можна схарактеризувати такі особливості музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Діти 2-го року життя самостійно можуть виконувати рухи, що наводять слова пісень: «ладушки-ладошки», колисання, «танок ляльок». Повторюють нескладні танцювальні рухи: плескання долонями та по колінах, пружинку, притупування ногами, повороти кистей рук «ліхтарики».

Діти 3-го року життя набагато краще запам'ятовують і передають під музику знайомі та нові рухи. Варто різноманітити рухи дітей: перше - вчити їх ритмічно плескати в долоні й по колінах, і одночасно притупувати однією або двома ногами; стукати каблучком, поперемінно виставляючи вперед по черзі то праву, то ліву ногу; робити крок вперед — крок назад та кружлятися, на носочках, виконувати пружинку з незначним поворотом тулуба праворуч-ліворуч [52, с. 39].

Ранній дошкільний вік – це період становлення та розвитку перших здібностей дітей. У віці до 3-х років відбувається інтенсивний розвиток усього організму. Розвиток психіки дитини раннього віку має вирішальне значення для наступних періодів життя дитини. За цей період дитина опановує основні життєві функції (ходьбу, мовлення); реагує на специфічні особливості музики (мелодію, ритм, силу звуку); відбувається зацікавлене слухання пісні, де йдеться про відомих персонажів; з'являються співочі інтонації; елементарна ритмічність у рухах під музику; одержує знання про навколишній світ; вибудовує взаємовідносини між дорослими й дітьми та взаємини між однолітками [22, с. 18].

При плануванні роботи з дітьми раннього віку обов'язково враховують, що у дітей раннього віку недостатньо розвинена зорова, слухова, м'язова й вестибулярна чутливість, недосконале сприйняття: діти не можуть на довгий час зосередити увагу на музиці, неточно сприймають рух, погано орієнтуються в просторі й часі. Але в той же час ранній вік характеризується високою емоційною чутливістю до музики, яку діти як правило відтворюють у певних діях та рухах.

Тому у ході музично-ритмічного виховання дітей раннього віку музичні керівники та педагоги ставлять такі завдання:

- 1) вчити дітей погоджувати рухи за характером музики, найяскравішими засобами музичної виразності, яскраво рухатися, грати в музичні ігри, водити хороводи, танцювати як на заняттях, так і в повсякденному житті;
- 2) розвивати у дітей почуття ритму, темпу, яке полягає в тому, що діти відчують у музиці ритмічну виразність, відкликаються на неї і передають її в своїх рухах;
- 3) розвивати художньо-творчі здібності, які можуть виявлятися у дошкільників в тому, що вони самостійно шукають способи відображення ігрового образу, придумують, комбінують танцювальні рухи, пропонують зміни в танцях, з власної ініціативи водять хороводи поза заняттями [16, с. 15].

Виконавши ретельний аналіз всіх сучасних програм та сконцентрувавшись на розділі «Музична діяльність», стосовно програмного забезпечення розвитку творчості дітей засобами музичного мистецтва було розкрито, що найбільш широковідома програма розвитку дитини дошкільного віку є «Українське дошкільля» [47, с. 110].

Програмовий зміст навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку в освітній програмі для дітей від двох до семи років «Дитина» вказано по роках життя (від 2 до 7 років). В програмі «Дитина» є підрозділ, який безпосередньо стосується розвитку музично-ритмічної діяльності на кожному віковому етапі. Це підрозділ «Творчість у рухах і пластиці». Але вихователь або музичний керівник орієнтуючись на поданий музичний матеріал має самостійно підбирати та розробляти рухи, вправи, ігри, танці, творчі завдання, які б сприяли розвитку творчості дітей [11, с. 55].

Розділ «Прилучаємось до музичної скарбниці» викладено єдино, для всіх вікових груп. Це спрощує орієнтування в змісті роботи музичного керівника та вихователя. Всі структурні частини мають на меті різносторонній музично-естетичний розвиток дитини. В програмі окремими видами музичної діяльності виділені хороводи, ігри, музично-рухливі забави,

танці, вправи, а також підрозділ «У світі музичних звуків», «Наші свята», «Веселі розваги», «Музика з нами».

Програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» дає перспективу вихователю та музичному керівнику відібрати кращі взірці народної, класичної і сучасної музики для дітей, для певної роботи у групі. У данній програмі наведений великий обсяг музичного репертуару, якого немає в інших програмах.

Розділ «Світ музичного мистецтва» набагато розбігається від інших розділів діючих програм з музичного виховання тим, що у ньому освітні завдання, вікові можливості дітей, знання, уміння, навички з кожного виду музичної діяльності дошкільники мають опанувати по трьох основних темах: «Шуми і звуки довкілля»; «Музичні звуки», «Музична діяльність». Також подаються завдання, показники основ компетентності дитини на кінець третього року життя. [27, с.44].

Отже, виконавши деталізований аналіз цілого ряду чинних програм розвитку дітей дошкільного віку, а саме розділу музична діяльність, ми пришли до висновку, що матеріал, який стосується саме музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку у програмах є в невеликому обсязі, і призначений він у більше музичному керівникові, ніж вихователю.

Висновки до розділу 1

Отже, музика є важливою для формування особистісних якостей дітей раннього дошкільного віку. Музично-ритмічний розвиток благотворно впливає на фізіологічні процеси, фізичний розвиток. У піснях та іграх під музику у дітей розвиваються і координуються рухи. Крім того, зустріч з прекрасною музикою сприяє пізнавальному розвитку малюка. Дитина запам'ятовує улюблену мелодію, асоціює раніше почуті наспіви з ситуацією, а сприйняття музики вимагає від дітей концентрації уваги.

Ранній дошкільний вік – це період становлення та розвитку перших здібностей дітей. Для дитини раннього віку характерно чуттєве пізнання дійсності, і музика служить відмінним провідником в світ нових формуються знань, умінь і навичок. Самоцінність раннього дитинства - в гострому сприйнятті навколишнього світу, особливому світі почуттів і уявлень.

Музично-ритмічна діяльність, на думку фахівців, має ще й особливу важливість завдяки формуванню прискореного обміну інформацією між лівою і правою півкулями. Процеси сприйняття, розпізнавання, мислення, прийняття рішень можливі лише завдяки взаємодії двох півкуль, кожне з яких має свою спеціалізацію. Музично-ритмічні рухи служать пізнанню дитиною навколишньої дійсності, і є засобом вираження музичних образів, характеру музичних творів.

Формуючи музичне сприйняття у дітей раннього віку, педагог знайомить їх з творами, які розширюють уявлення малюків про навколишній світ, збагачують їх емоційний досвід. Діти від 2 до 3 років відрізняються підвищеною вразливістю, сугестивністю. Зосередження короткочасної уваги малого обсягу і мимоволі. Від емоційного стану дітей залежить стійкість уваги на музичних заняттях.

Виконавши деталізований аналіз цілого ряду чинних програм розвитку дітей дошкільного віку, а саме розділу музична діяльність, ми прийшли до висновку, що матеріал, який стосується саме музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку у програмах є в невеликому обсязі, і призначений він у більше музичному керівникові, ніж вихователю.

Музично-ритмічний розвиток розглядається як спеціально організований, цілеспрямований процес становлення і розвитку музично-ритмічних навичок і здібностей дитини (чуття ритму, відповідності рухів характеру музики, їх виразності, координації тощо) засобами музично-ритмічної діяльності.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

2.1. Наукові підходи та принципи музично-ритмічного розвитку дітей

У процесі музично-ритмічного розвитку дітей вихователь може використовувати різноманітні методики, системи, концепції і технології музично-ритмічного виховання, з-поміж яких можливо акцентувати увагу на концепцію К. Орфа, та музично-ритмічну систему Е. Ж. Далькроза.

Зокрема, ще на початку ХХ століття швейцарський композитор і педагог Еміль Жак-Далькроз (1865-1950) підготував систему музично-ритмічного виховання дітей, яка і на сьогоднішній день є єдиною з найбільш видатних і поширених методик музичної освіти у всьому світі. Ця система стала популярною традиційній «співацькій» концепції музичного виховання. Її особливістю була евритміка (зв'язок музики з рухом). Композитор розпочав використовувати безпосередньому зв'язку з музикою, її темпом, ритмічним рисунком, фразуванням, динамікою, до яких входили різноманітні рухи: крокування, біг, стрибки, танцювальні й пластичні рухи. Він вважав що, ритміка як засіб виховання складає перший елементарний рівень, на якому здійснюється масове музичне виховання дітей. На другому рівні ставить завдання підготовки до професіонального навчання й базується на сольфеджіо та імпровізації на фортепіано.

Е. Жак-Далькроз слушно допускав, що за допомогою спілкування з музикою та танцями діти навчаються пізнавати світ і самих себе, а заняття танцями не тільки поглиблюють музикальність, а й допомагають виховувати увагу, волю і комунікабельність. Сутність його методики полягає в тому що,

у дітей розвивається музичний слух, покращення пам'яті та пластики з допомогою спеціальних тренувальних вправ.

Усвідомивши активну рухову основу музично-ритмічного почуття, Жак-Далькроз підпорядкував рух ритму різних музичних творів і визначив шлях емоційної передачі рухів. Він розглянув ряд ритмічних вправ, що відповідають можливостям і потребам дітей, а також приділяв особливу увагу почуттю радості, що виникає в дитячій грі – про образ майбутньої серйозної життя. Жак-Далькроз вважав, що музично-ритмічне виховання має великий вплив на розвиток волі, характеру і інтелекту людини [24, с. 4].

Відомий німецький педагог, композитор Карл Орф у 1978 році розробив систему тембрового ритмічного виховання на основі звучань жестів — притупування, ударів, клацань; використав музичну гру як основний вид музично-ритмічного руху; рекомендував часте використання мовлення для створення різних тембрів. Педагог надавав величезну увагу розвитку музично-ритмічної діяльності дітей і у своїй п'ятитомній антології під назвою «Шульверк» підготував музично-педагогічну концепцію творчого музикування. У роботі з дітьми дошкільного віку варто користуватися першим томом «Шульверка», в якому можна вільно обрати цікаві забавлянки та ігрові пісні, а також ритміко-мелодійні вправи, які допомагатимуть«...розширенню музично-ритмічного досвіду дитини, щодо застосування всіляких рухів та відчуття власного тіла» [23, с. 12].

Потрібно зауважити, що багатоманітні рухи, вправи, ігри, в музичному розвитку дошкільників широко користуються в основному на музичних заняттях, хоч вихователь у повсякденному житті дітей також може використовувати окремі елементи музично - ритмічної діяльності, запозичені з «Шульверка», передусім «жести, що звучать». Цей термін вперше використав Гульнід Кетман, який є співавтором «Шульверка». Жести, що звучать, – це ритмічна гра звуками власного тіла, гра на його поверхнях: плескання, ляскання по стегнах, по грудях, притупування ногами, клацання пальцям. Плескання: дзвінки – усією долонею, тихі – зігнутими долонями,

удари верхніми частинами кистей, удари декількома пальцями по нижній частині кисті. Також можна використовувати потирання долонями, фалангами зігнутих пальців, нігтями. Притупування: усією стопою, п'ятою, носком. Ляскання: по колінах, по грудях, по боках. Клацання: пальцями у повітрі, по колінах, по надутих щоках» [41, с. 111].

Сучасний вихователь орієнтується на актуальні *наукові підходи* (особистісно-орієнтований, діяльнісний, культурологічний) та *принципи* музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку (принципи природовідповідності, наочності, доступності, креативності тощо).

Нині *особистісно-орієнтований* підхід навчання та виховання – це єдине з найвагоміших педагогічних завдань мистецької освіти, предмет теоретико-методологічного аналізу та концептуальних підходів до естетичного виховання засобами музичного мистецтва. В центрі уваги особистісно-орієнтованих технологій перебуває особистість дитини, яка прагне до найвищої виконання своїх можливостей і відкриття для сприйняття нового досвіду, спроможна на свідомий та відповідальний вибір у багатоманітних життєвих ситуаціях.

Використовування технологій особистісно-орієнтованого підходу музично–ритмічної діяльності дозволяє:

- по-новому застосовувати на уроках музики звукову, текстову, графічну й відеоінформацію та її витоки;
- розширити методичні можливості, розширити новітній рівень викладанню;
- поглибити творчий потенціал дітей;
- виховувати інтерес до музичної культури;
- розвивати духовний світ дитини.

Формування мотивування спирається на нахили, хобі, ціннісні орієнтації та музичний досвід дитини. Разом з цим, процес особистісно-орієнтованого музично-ритмічного навчання і виховання присвоює в себе всі види музичної

діяльності (спів, слухання музики, гру на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічні рухи) [44, с. 255].

Діяльнісний – один з наукових підходів, який значною мірою сприяє музично-ритмічному розвитку дітей. В ході різноманітних видів музичної діяльності дитина не може бути відокремленою, знаходячись у розсудах про музику, має завзято приймати участь до самої музики. Така активно-діяльнісна роль стає першопричиною до самовираження і творчого пошуку, в якому дитина відкриватиме нове для себе, а для навколишніх – нове про себе. У межах таких технологій різні педагоги намагаються звіднайти певні методи та засоби навчання і виховання згідно з індивідуальними особливостями кожної дитини (психодіагностичні методики, зміна організації діяльності, різноманітні засоби навчання, перебудова суті освіти і т. ін.) [10, с. 77].

Культурологічний підхід до вивчення музики є характерним для низки сучасних музикознавчих досліджень М.Арановського, В.Медушевського, Є.Назайкінського, М.Тараканова, В.Конен, В.Холопової та ін. Здійснення виховного потенціалу мистецько-творчої діяльності шляхом формування цілісних уявлень про художню культуру, розширення міри художньої обізнаності – один з пріоритетних спрямувань новітньої мистецької педагогіки.

Культурологічний компонент у змісті музичної освіти має духовно-моральну домінанту. Коли вона звернена до особистості дитини як вищої цінності, коли орієнтована на духовний контекст і проблему «плекання Людини», тоді вона здатна стати перспективною методолого-методичною моделлю в музично-естетичному вихованні дитини ХХІ століття. Йдеться про перехід парадигми музичної освіти від технократичних до антропологічних підстав. Освіта ХХІ століття орієнтує на дитину якісно нового рівня підготовки, універсально-компетентну в професійному плані, що володіє високим духовно-моральним потенціалом і культурою [34, с. 8].

На наш погляд, на музичних заняттях в ЗДО важливість застосування культурологічного підходу має незаперечний характер. Музичне виховання

дітей на основі поліхудожнього сприйняття різних видів мистецтв розтосовує горизонти пізнання мистецтва, музичного зокрема. Йдеться про формування гуманітарно-орієнтованої, творчої особистості дитини. Предмети художньо-естетичного циклу спрямовані на формування у дітей ціннісних орієнтацій в області музичної, художньої культури. У зв'язку з цим сучасна практика викладання музики характеризується постійною роботою по розробці інноваційних методик поліхудожнього освіти дошкільнят.

Слід зауважити, що в методологічному відношенні культурологічна концепція музичної освіти стикається з концепцією М. Бахтіна про специфіку методології гуманітарного пізнання. Сьогодні багато аспектів гуманістичного спадщини М. Бахтіна привертають увагу світової та вітчизняної науки, тому що філософсько-методологічні підходи в освіті та вихованні орієнтують на концепцію гуманізації та гуманітаризації. Діалог з ідеями видатного мислителя складає загальну методологічну тенденцію всієї нашої епохи. Культурологічний підхід передбачає спрямованість на набуття учнями знань, умінь і навичок культурологічного характеру, асоціативно-образного мислення; креативних здібностей; полі художнього розвитку [20, с. 4].

Серед принципів музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку вважаємо доцільним виділити такі: природовідповідність, наочність, доступність, креативності.

Принцип природовідповідності спрямовано на врахування багатогранної природи дитини, особливостей її анатомо-фізіологічного розвитку з погляду віку та статі. Розподіл розумового, фізичного, емоційного навантаження на дітей має бути доцільним.

При будь-якому варіанті структури музичного заняття потрібно дотримувати гігієни нервової системи кожної дитини:

- враховувати швидку втомлюваність дітей;
- чергувати спокійні музичні завдання з динамічними;
- після розумової діяльності надавати дітям змогу відпочити під час активної, веселої гри тощо.

Принцип наочності допомагає створити уявлення про темп, ритм, амплітуду рухів. Прослуховування музики створює у дітей уявлення про її зміст і засоби музичної виразності. Наочне сприйняття допомагає більш глибокому і міцному засвоєнню музично-ритмічних вправ, підвищує до них інтерес. У музично-ритмічному вихованні використовуються різні прийоми наочності: прослуховування музичних творів; демонстрація рухів, комбінацій рухів; словесний розбір засобів музичної виразності в поєднанні з описом техніки рухів і т.п. До прослуховування музичного твору зорова наочність залучається лише тоді, коли треба щось роз'яснити і проілюструвати (наприклад, показати зображення музичного інструмента, який буде звучати).

Принцип доступності змісту музичного твору визначається тим, наскільки цей твір близький і зрозумілий дітьми, їх життєвому досвіду. Варто ураховувати і об'єм музичного твору (тривалість звучання). Щонакращим припускають тривалість в 2-2,5 хвилини для дітей раннього та молодшого дошкільного віку та 2,5-3 хвилини для старших дошкільнят.

Формулювання доступності рухових вправ пов'язано також з аналізом таких параметрів:

- координаційної складності;
- обсягу рухів;
- інтенсивність навантаження.

Доступність музично-ритмічних вправ умовна. Тут варто орієнтуватися на середні дані і неодномірно співвідносити з індивідуальними потенціалами дітей.

Принцип креативності. Вихователь постійно заохочує творчу активність дітей, створюючи різні ситуації, в яких діти творчо реалізуються в колективній та індивідуальній діяльності. При цьому вихователь сам має показувати велику креативність, швидко реагувати на несподівані «повороти», які йому пропонують діти своїми реакціями та вигадками, запозичати від дітей їхню відверність та простоту. Разом з цим обов'язковим елементом музичного заняття має бути імпровізація, адже саме вона дає

здатність навіть у вже відомій музичній грі знаходити щось раніше непомічене або цілком нове [51, с. 4].

2.2. Методи і прийоми музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку

У зв'язку з введенням освітнього стандарту дошкільної освіти зростає потреба в ефективних методах виховання дітей дошкільного віку. І музично-ритмічне виховання в цьому сенсі виявляється одним із стрижневих видів діяльності. Не є секретом, що діти люблять рухатися під музику, але спонтанний танець – це не продукт інтелектуальної діяльності людини, це скоріше рух, що виникає на рівні підсвідомості. Набагато складніше точно виконувати комплекс рухів в певній послідовності під певну музику. Ще складніше танцювати групою, коли необхідно не просто виконати рухи, але і виконати їх синхронно. При розучуванні танцю відбувається тренування багатьох умінь дитини: запам'ятовування окремих рухів і рухів в комплексі, координація рухів, здатність слухати музику і повторювати під неї рухи [25; 45].

Однією з важливих проблем є вибір прийомів і методів навчання, що мають створити на музичних заняттях атмосферу цікавості, щоб діти займалися музично-ритмічними рухами не тому що їх змушують, а тому що це цікаво і імponує їм.

Однією з першорядних ланок технологічного підходу до особистісно орієнтованого музичного навчання та виховання є змістово-процесуальний компонент, який обумовлює застосування комплексу різних нестандартних форм роботи: діалог, дискусія, «скарбничка почуттів», опитування, методика незакінченого речення, складання «про музику», «щоденник музичних вражень», складання «словника почуттів музичних творів» (Є. Лоцман); методів: інтерактивні, ігрові, проблемно-пошукові (Л. Масол); прийомів:

створення яскравих образно-наочних уявлень, ситуацій успіху, взаємодопомоги, спонукання до пошуку альтернативного рішення (С. Горбенко). Ядром музичного заняття є єдине музичне сприйняття, засноване на активному усвідомленні внутрішнього зв'язку між звуками, фарбами, словами, рухами й інших складових у різноманітних видах музичної діяльності [33, с. 81].

З фізіологічних і психологічних особливостей розвитку впливають педагогічні особливості виховання й навчання дітей раннього віку. Для педагогіки раннього дитинства характерне використання таких *методів*:

1. застосування наочності в поєднанні зі словом;
2. ігрова форма навчання;
3. високий емоційний контакт дорослого з дитиною;
4. повтор тих самих програмових завдань на основі різного дидактичного матеріалу [38, с. 11].

Також з основних методів застосовуються такі: наочно-слуховий (виразне виконання музики педагогом), наочно-зоровий (показ ігор, танців, окремих їх елементів), словесний (розповідь педагога про нову гру, танці, пояснення та хід виконання рухів, нагадування про прийоми їх виконання), вправи (багаторазові повторення, варіювання знайомого матеріалу).

Наочно-слуховий метод. Виконання педагогом музичного твору повинно бути виразним і яскравим. Саме від цього залежить не тільки сприйняття дітей, але і якість виконання рухів. Спершу ніж розпочати вивчення з дітьми вправ, ігор, танців, педагог має ґрунтовано обміркувати їхній зміст і образи, з'ясувати характер музики, засоби виразності, і саме головне виховне та навчальне значення даного матеріалу. Потрібно ретельно розучити музичний супровід. Здійснюється музичний твір без помилок, виразно, емоційно, щоб зацікавити дітей, викликати у них емоційну реакцію, тоді вони відразу захочуть грати й танцювати.

Самим важливим методом є наочно-зоровий. Показ танців, ігор або окремих рухів повинен бути емоційним, органічно поєднуючись з музикою.

Використовується показ танців тільки після ознайомлення дітей з музикою. Вихователь може показувати рухи без музики, під супровід потрібного інструмента, або під власний спів. Іноді вихователь одночасно з музичним керівником має залучати до показу дітей, але наперед їх підготувавши. Показ можна використати не тільки під час ознайомлення з новими рухами, а і в процесі їхнього вивчення та повторення. Готуючись до заняття, вихователь розмірковує перспективу застосування зорової наочності, яка допоможе дітям краще зрозуміти музичні образи. Це фотографії, картки, іграшки, різні атрибути.

У ході навчання музично-ритмічних рухів чималу вагомість має слово педагога. Педагог сумлінно має пояснити музичну гру, вправи які можна зробити у формі короткої розповіді або бесіди. Інколи музичний керівник роз'яснює зміст вправи чи гри перед виконанням музики. Характер пояснення може переходити залежно від жанру і змісту музичного твору, від завдань та індивідуальних особливостей дітей.

Метою вихователя є - роз'яснити дітям, які думки і почуття передаються в музичному творі й які засоби виразності застосував для цього композитор. Пояснення повинно бути коротким та виразним. Вихователь говорить чітко і спокійно. Багатослівне, плутане, одноманітне пояснення втомлює дітей, вони стають неуважними і менш цікавляться грою чи вправою. Під час розучування даються настанови, що допомагають дітям зрозуміти, як треба виконувати рухи. Упираючись на знання дітей, музичний керівник або вихователь ставить їм запитання з метою глибшого засвоєння і закріплення вивченого матеріалу. Так, під час здійснення танцювальної мелодії можна використати форму запитань для визначення кількості частин музичного твору та їхнього характеру.

Метод вправ, допомагає дитині запам'ятати та показати певний рух або окремий його елемент. Для кращого освоєння та запам'ятовування ігор, танців, велику роль відіграє систематичне повторення. Якщо діти зробили рух всього один-два рази, вони швидко його забудуть, тому потрібно

повторювати рухи якомога більше. Дуже корисно дошкільникам грати в їх улюблені ігри, танцювати саме те, що їм більше всього подобається. Все це збагачує запас рухливого матеріалу у дошкільників. Поряд з вказаними методами, музичний керівник використовує різноманітні навчальні прийоми. Наприклад, неодноразово застосовує ігрові прийоми, які роблять музичні заняття особливо цікавим, викликають у дітей інтерес до гри або танцю, сприяють швидшому і кращому їх засвоєнню [30, с. 55].

Головне місце в розділі музично-ритмічних рухів займають ігри. Музична гра - це активна діяльність, яка спрямована на реалізацію музично-ритмічних завдань. Гра пробуджує у дітей життєрадісний, бадьорий настрій, діє на активність процесу розвитку рухів, продукує музичні здібності. А.С. Макаренко цитував: «Гра має величезне значення в житті дитини, має ту ж важливість, як у дорослого робота або служба». Граючись, дитина вправляється в русі, освоює його, в ході гри удосконалюються позитивні якості особистості дитини, саме через гру вона пізнає життя.

Однією з діяльністю дитини в процесі музичних ігор є ініціативне слухання музики, яке потребує особистої реакції, напружене музичне сприйняття, пов'язано з переживанням, розрізненням і впізнавання музичного образу. Виконання музичних завдань, вправ в грі передбачає визначення характеру музики, темпу, розрізнення динаміки, часткових частин твору. Зацікавленість до гри і емоційна піднесеність в ході її виконання, доступність ігрових образів підтримують розвиток творчої ініціативи дитини [40, с. 88]. Музичні ігри діляться на сюжетні і несюжетні залежно від того, розігрують діти певний сюжет або виконують ігрові завдання.

У сюжетних іграх пробуджуються образи, показані дії, наприклад, в іграх «Бубон» (музика М.Красева), «Собачка» (музика М.Раухвергера). Сюжетними є ігри, хороводи зі співами, наприклад такі, як «Дощик» (народна мелодія в обробці Г. Лобачова). У цих іграх сюжетні поетичні тексти, а рухи як би їх коментують.

У сюжетних іграх дітей ранній та молодших груп відбувається найпростіша імітація рухів (птаха махає крилами, зайчик стрибає). У дитини в ході переживання своєї ролі формується ставлення до героя. Безумовно, емоційна висловленість рухів дітей і їх творча активність неоднакові в силу різних властивостей нервової системи, але в різному ступені проявляються у всіх дітей.

Несюжетні гри не мають певної тематики. У них наявні різні ігрові завдання, елементи танцю, різні побудови і перестроювання. Наприклад гра «Курчата» (музика А.Філіпенка), «Знайди» (музика Т. Ломової), «Музичні моменти» (музика Ф. Гершова) [55, с. 4].

Одним із вагомим видом музично-ритмічного руху є танці. Вони підсилюють слух дитини, реалізують виразні красиві рухи і сприяють розвитку творчої активності дітей. В танцях діти розпізнають характер музики, форму музичного твору і засоби музичної виразності.

Мета – це розвиток у дітей дошкільного віку спроможності до емоційної регуляції власної поведінки за допомогою музично-ритмічних рухів.

За показниками педагогів, «танці та танцювальні рухи служать корисний вплив на серцево-судинну, дихальну і нервову системи організму, припускають підтримку та гнучкість хребта, сприяють рухливості суглобів і розвивають витривалість» Вони сприяють формуванню правильної постави, красивої ходи, плавності рухів. За допомогою танцювальних рухів можна виховувати у дітей увагу, пам'ять, вміння орієнтуватися в часі і в просторі, координації рухів [53, с. 33].

Тому, музично-ритмічні рухи сприяють розвитку музично-творчих здібностей, координації, орієнтуванні в просторі, а також розвивають увагу, зосередженість, пам'ять, витримку, фізичні якості. Єдність музики і руху впливає на загальний розвиток дошкільників: розвиток рухових навичок та управління рухами.

В співі та ритміці використовується поступове вивчення репертуару з урахуванням складності творів, вікових та індивідуальних можливостей кожної дитини. Проте є і розбіжності, які притаманні лише цьому виду музичної діяльності. Пропонуємо розглянути їх.

Музичні твори потребують цілісного сприйняття. І хоча вони яскраві за характером, але мають певний зміст, незначні за обсягом (одне з них це хороводи, ігрові пісні, інструментальні), в навчанні ритміці все постійно пов'язано з рухом, певною дією, іноді є слова. Отож сприйняття музичної гри ціле – сприйняття єдності музики і руху. Виконати це складно, так як гра окреслює дії багатьох дітей і показ її цілком з музичним супроводом практично неможливий. Дуже нерідко цей спосіб використовується в доволі простих несюжетних або супроводжуваних піснею іграх.

Дозволено використовувати показ особливого ігрового руху наприклад: вихователь рухається, водночас музичний керівник розповідає твір. Якщо вихователь самостійно супроводжує показ, то спершу він виконує музику, далі рух, оводночас співаючи будь-яку мелодію без слів. Таке поєднання різноманітних прийомів – здійснення усього музичного твору, показ головних елементів гри, часткове їх опис - дуже дієве в навчанні та вихованні. Але слід, щоб діти якомога частіше самотужки виконували певні рухи [16, с. 77].

Вдалі результати дають методичні прийоми, котрі звернені відразу до всіх дітей (в цьому є особливість занять ритмікою) або цілеспрямовані на активізацію кожної дитини окремо.

До них вільно можна віднести такі:

- 1) індивідуальна перевірка рівня засвоєних навичок, знань;
- 2) застосування в ході заняття прийомів, звернених до кожної дитини;
- 3) створення обстановки, що викликає у невпевнених дітей бажання робити і обмежує занадто самовпевнених;
- 4) індивідуальні настанови окремим.

Вчені виділили таку методику навчання музично-ритмічним рухам:

- в ході освоєння репертуару дітей незмінно навчають, удосконалюючи навички музичного сприйняття в єдності з чітким рухом;
- вивчаючи музично-дидактичну гру, танці, послідовно ускладнюють завдання з урахуванням особливостей репертуару;
- багаторазово повторюють вивчений матеріал, закріплюючи знання дітей, які зможуть використати в самостійної діяльності;
- завжди заохочують творчу самостійність дітей, використовують різні варіанти ігор, танців;
- пропонують дітям творчі завдання різної складності в залежності від вікових особливостей та індивідуальних інтересів і здібностей [59, с. 22].

Відповідно до характером музики виконувати загальні руху: ходити урочисто святково, м'яко-плавно, бігати легко, швидко і широко, ритмічно скакати з ноги на ногу, змінюючи характер руху (легко і сильно), рухатися з предметами і без них (плавно і енергійно), орієнтуватися в просторі, ходити шеренгою в народних танцях і хороводах, виразно передавати різні ігрові образи (боягузливий заєць, хитра лисиця) і танцювальні рухи: крок польки, змінний крок, крок з притупуванням, приставних крок з присіданням, плавні движени я рук, хлопки в різному ритмі; виконувати виразно, невимушено танці, що складаються з цих рухів, розуміти терміни «крок польки», «змінний крок», «галоп». Виховувати творчі здібності хлопців: самостійно інсценувати ігрові пісні, придумувати нові варіанти образного руху в іграх, комбінувати елементи танцювальних рухів, складати нескладні композиції танців.

Кажучи про розвиток музичного сприйняття за допомогою руху, важливо помітити, що мова йде не про вироблення якісного виконання рухів, а про можливість виразити емоційні переживання музики за допомогою освоєних дітьми уявлень і способів дій.

Дивлячись на те, що на музичних заняттях все ж таки є цілісне музичне сприйняття, одними із провідних методів проведення музичного заняття особистісно орієнтованому вимірі є: перцептивні методи (візуальний показ та

звуко-просторова асоціація, яка поліпшує слухові показники, поглиблює умінні дітей «побачити» звук у просторі); кінестетичне сприйняття (музично-ритмічні рухи, що забезпечують розвиток чуттєво образного сприйняття та емоційно-ціннісного зв'язку до музики); активні методи (метод художньо-творчих завдань, завдяки котрому з'являється чуйність, сенсорне сприйняття навколишнього світу; творчі методи (складання загального художнього образу різних музичних жанрів, інструментів) [56, с. 4].

На музичних заняттях використовують такі види музично-ритмічної діяльності: вправи, танці, ігри. При організації різних видів музичної діяльності враховують послідовність музичного матеріалу та періодичність його подання.

Тому основним принципом роботи є поетапність розучування музичного матеріалу:

1. Ознайомлення.
2. Розучування.
3. Закріплення.

Музично-ритмічні вправи організовують дітей на заняттях, емоційно налаштовують їх. Кожне заняття доцільно розпочинати з ходьби під бадьору, маршову музику. Розпочинаючи з довільної ходьби по залу, поступово переходять до ходьби колоною один за одним, ознайомлюючи дітей з вправою «Ворітця», муз. К. Парлова і Т. Ланової. У процесі виконання вправ діти дізнаються, як передавати рухами зміст, характер, форму та засоби виразності музичного твору, і навчаються це робити. Для того, щоб дитина зрозуміла, засвоїла і емоційно сприйняла будь-який музично - ритмічний рух дуже важливим є показ дорослого [39, с. 55].

Окрім музичних вправ, велике значення в музично-ритмічному вихованні призначається танцям. Як і інші види рухів, вони сприяють музичному розвитку дітей. Танець змушує прислухатися в музику, щоб краще зрозуміти її, та розвиває чуття ритму дітей.

У ранньому віці діти можуть виконувати елементарні танцювальні рухи: притупування каблучком, напівприсідання, плескання в долоні, повороти кистями рук, кружляння по одному та в парі.

Для розвитку танцювальної творчості у дітей раннього віку використовують танці таких видів:

- а) танці із фіксованими рухами;
- б) характерні танці.

У танцях із фіксованими рухами за чіткою музикою закріплюється відповідна послідовність рухів. Побудова танцю залежить від структури музичного твору. Вивчаючи з дітьми «Танець-запрошення» (українська народна мелодія), показують дітям біг, кружляння, притупування однією або двома ногами — відповідно до музики, яка має три частинну форму.

У першій частині музика стримана, тиха, поважна, не дуже гучна і танцювальні рухи відповідні: діти стриманим кроком підходять до своїх партнерів і запрошують їх до танцю. У другій частині на швидку, життєрадісну, жваву музику діти радісно кружляють, взявшись за руки, а в третій, плавній — у такт голосних акцентованих акордів притупують ногою.

В характерних танцях використовують рухи, які рельєфно вимальовують даного персонажа і властиві лише йому рухи. Наприклад, танець зайчиків, сніжинок, намистинок. Рухи та композиції до цих танців також погоджують з музикою, стараються не включати надто складних елементів, які б утомлювали дітей.

Наприклад, прораховування музики, визначення її характеру, настрою і форми. Варто як можна частіше пропонувати дітям «проживати» можливі варіанти побудови таночку:

- виконати вправу з уявним предметом;
- вгадувати, що показують хлопчики, дівчинка або навіть всі діти;
- виконати танок, показати виразний рух персонажа;
- відобразити взаємини персонажів у певній грі (виставі), в емоційному стані (сумує, радіє);

- придумати самостійно танок [63, с. 12].

Під час занять приділяють увагу відпрацюванню чіткості та злагодженості рухів. Сприяють формуванню у дітей правильної постави, легкому кроку без човгання, легкому бігу на носочках, навчаю їх кружляти й стрибати.

Працюючи з дітьми раннього віку, потрібно урізноманітнювати методичні прийоми, самовдосконалюватися, тому що в основу роботи потрібно ставити слова педагога Н. Ветлугіної: «Музика для дитини – світ радісних переживань. Щоб відкрити двері перед нею у цей світ, треба розвивати музичний слух та емоційне сприйняття. Інакше музика не виконає своїх виховних функцій» [60, с. 113].

Отже, у роботі над рухами використовують такі методи розвитку дитячої творчості:

1. наочний метод;
2. метод показу;
3. словесний метод;
4. практичний метод;
5. імпровізаційний метод;
6. ігровий метод;
7. метод ілюстрованої наочності;
8. музичний супровід.

Користуватися цими методами можна під час ознайомлення дітей з музичною грою, танцем, а також у процесі роботи над ними. Найбільше їх використовують у молодшій та середній групах. Для ефективного музичного розвитку дошкільників в процесі занять необхідна індивідуальна робота з кожною дитиною. Вихователь або музичний керівник доручає дитині індивідуальну роль, і додаткові вказівки, якщо вона цього потребують. Загалом потрібно створювати в групі таку обстановку, яка б породжувала у сором'язливих дітей бажання діяти та грати [57, с. 220].

2.3. Критеріально-рівневе оцінювання музично-ритмічної розвиненості дітей раннього віку

У сучасній практиці дошкільного виховання існує низка різних методик діагностики музичного розвитку дітей дошкільного віку.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Сумського дошкільний навчальний заклад (центр розвитку дитини) № 14 «Золотий Півник» Сумської міської ради.

В експерименті брали участь 38 дітей раннього віку, з них 20 випробовуваних – 18 експериментальна група.

Мета констатувального дослідження – вивчити рівень сформованості музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Констатувальний експеримент передбачав вирішення наступних завдань:

- 1) виявити критерії вивчення рівня музично-ритмічних уявлень в процесі виконання рухів під музику у дітей раннього віку;
- 2) вивчити рівень розвитку музично-ритмічних уявлень дітей раннього дошкільного віку при передачі ритмічного рисунка;
- 3) дослідити емоційну виразність дітей раннього дошкільного віку при слуханні музичного твору.

На підготовчому етапі констатувального експерименту була проведена попередня робота:

- розроблені критерії та показники музично-ритмічної розвиненості дітей раннього дошкільного віку;
- підібрані методики для виявлення рівнів музично-ритмічної розвиненості дітей раннього дошкільного віку;
- виявлені рівні музично-ритмічної розвиненості дітей раннього дошкільного віку.

Для діагностики рівня музично-ритмічної розвиненості дітей Ю.Б. Алієв називає ряд показників [43, с. 116]. Виходячи з цього, були розроблені критерії їх вивчення у дітей раннього дошкільного віку та їх показники, які представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії і показники музично-ритмічної розвиненості дітей раннього дошкільного віку.

Критерії	Показники
1.Музично-руховий	<p>Чуття ритму, достатній запас танцювальних рухів, уміння з їх допомогою передавати характер того чи іншого музичного образу;</p> <p>здатність активно переживати музику, відчувати емоційно виразність музичного ритму і точно його відтворювати;</p> <p>виконання основних видів рухів відповідно до характеру музики: темп, динаміка, орієнтування у просторі (вміння ходити бадьоро, урочисто, м'яко, плавно, з носка широко; стрибати з ноги на ногу, робити підскоки із просуванням уперед;</p> <p>виконувати прямий та боковий галоп; бігати швидко, повільно, легко, сильно, м'яко, обережно, стрімко);</p> <p>вигадування музично-пластичних образів.</p>
2.Музично-слуховий	<p>впізнавання музичного матеріалу;</p> <p>розрізнення вокальної та інструментальної музики,</p> <p>точність, чіткість передачі ритмічного малюнка,</p> <p>розрізнення звучання окремих інструментів (скрипки, акордеона тощо), частин музичного</p>

	твору.
3. Емоційно-виразний	наявність інтересу до музики; уміння мислити і передавати свої переживання в різних видах музичної діяльності (співі, вправах, грі на музичних інструментах різними виразними засобами.

Схарактеризуємо рівні музично-ритмічної розвиненості дітей раннього дошкільного віку.

На основі результатів констатувального експерименту нами було виділено три рівні сформованості музично-ритмічної розвиненості у дітей раннього дошкільного віку: початковий, середній і високий.

Початковий рівень (1 бал): дитина не слухає музику, байдужий до неї, весь час відволікається. Без настрою бере участь в музичному русі, вирішує запропоновану ритмічну задачу поза ритму музики, діє фактично поза нею.

Середній рівень (2 бали): дитина досить спокійно слухає музику. Не дуже яскраво виявляє себе в музичному русі, вирішує ритмічну задачу, тільки відтворюючи метричну пульсацію.

Високий рівень (3 бали): дитина з інтересом та увагою слухає музику, виконує рухи виразно емоційно реагує на неї. Дуже емоційний в русі, відтворює ритмічний малюнок.

Для констатувального дослідження було обрано такі методики:

- «Музично-ритмічні уявлення при передачі рухів» Н. Ветлугіної [7];
- діагностичні завдання на виявлення вміння передавати в русі ритмічного малюнка музики [62, с. 44];
- «Музичне виховання найменших» Т.Науменко [37, с. 20].

Методика 1. «Музично-ритмічні уявлення при передачі рухів» Н.Ветлугіної.

Мета - дослідження вміння дитини слухати музику, дізнаватися твори по вступу, вміння передавати в русі кошти музичної виразності.

Підготовка дослідження: підібрані музичні твори для слухання, складені питання, що допомагають дитині передачі музичних образів у випадках труднощі. Матеріал для дослідження музичного сприйняття: касети з вокальної та інструментальної музикою, класичні твори, твори народної творчості, твори різних жанрів (пісня, марш, танець) [1, с. 5].

В процесі проведення першої методики виявляли: 1 - наявність інтересу до музики, 2 - розрізнення вокальної та інструментальної музики, 3 - розрізнення звуків скрипки і акордеона, розрізнення частин музичного твору - вступу, висновків, мотиву, приспіву, фрази, 4 - вміння передавати в русі характер почутої музики.

При оцінці виразності рухів на основі музичного сприйняття по першій методиці використовували бальну систему: за правильно виконане завдання - 1 бал. Максимальна сума балів - 8 балів (за кількістю завдань), мінімальна - 0 балів.

Порівняльний аналіз результатів вивчення виразності рухів у дітей раннього дошкільного віку при сприйнятті і слуханні музичних творів в експериментальній групі отримані такі загальні показники: високий рівень - 0 дітей (0%); середній рівень - 8 дітей (40%); початковий рівень - 12 дітей (60%).

У контрольній групі отримані такі результати: високий рівень - 2 дітей (11%); середній рівень - 12 дітей (67%); низький рівень - 4 дітей (22%).

Результати вивчення виразності рухів при сприйнятті і слуханні музичних творів музичного сприйняття дитини за методикою Н.А. Ветлугіної відображені в таблиці 2.2.

З таблиці 2.2 бачимо, що рівень сформованості просторових уявлень у дітей експериментальної групи при сприйнятті і слуханні музичних творів набагато нижче, ніж у дітей контрольної групи: на 32%.

Таблиця 2.2

Результати вивчення музично-ритмічних уявлень при передачі рухів дітей раннього дошкільного віку за методикою Н. Ветлугіної до формувального етапу.

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	0	0	2	11
Середній	8	40	12	67
Низький	12	60	4	22

Методика 2. Діагностичні завдання на виявлення вміння передавати в русі ритмічний малюнок музики.

Мета - визначити рівень сформованості у дітей виразності рухів при передачі ритмічного малюнка музики.

Дітям пропонувалося:

- а) повторити простими ударами поставлений ритмічний малюнок;
- б) прохлопати ритмічний малюнок поспівки, що виконується і при слуханні народної пісні «Барашенькі»;
- в) прохлопати ритмічний малюнок поспівки «Ладушки», що виконується в діапазоні від 2 до 4 ступенів.

У другій методиці застосовувалися такі критерії:

- високий рівень - виконані бездоганно всі три завдання;
- середній рівень - виконані всі три завдання, але допущено 2 - 3 помилки, або виконано чисто два завдання, а в одному зроблені 2 і більше помилок;
- початковий рівень - дитина не впорався із завданнями.

У таблиці 2.3 представлені результати вивчення виразності рухів дітей раннього дошкільного віку при передачі ритмічного рисунка.

Таблиця 2.3

Результати вивчення виразності рухів дітей раннього дошкільного віку при передачі ритмічного малюнка музики до формуючого етапу.

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	0	0	0	0
Середній	10	50	12	67
Низький	10	50	7	39

В експериментальній групі з першим завданням впоралася половина дітей (50%). Діти цієї групи з великим інтересом виконували завдання, навіть там, де були ритмічні неточності, діти їх такими не сприймали, вважаючи, що все виконують вірно. До третього завданням багато дітей поставилися необачно, не уважно воно їм здалося складним.

50% дітей експериментальної групи виконували третє завдання з працею і небажанням, емоційно скуто, роблячи багато помилок. Тільки 10 дітей раннього віку (50%) змогли без помилок, досить точно виконати завдання. Прохлопати ритмічний малюнок з чотирьох щаблів не змогла жодна дитина.

Таблиця 2.3 також показує, що за підсумками вивчення виразності рухів дітей в контрольній групі отримані більш якісні результати:

високий рівень - 0 дітей (0%);

середній рівень - 11 дітей (61%);

низький рівень - 7 дітей (39%).

Методика 3 «Музичне виховання найменших» Т.Науменко.

Мета - визначити рівень емоційної виразності дітей при слуханні музичного твору.

При виявленні результатів за даною методикою за основу були взяті такі авторські критерії.

Високий рівень - емоційна чуйність в поєднанні з активністю, самостійністю, ініціативи, швидке осмислення завдання, точне і правильне його виконання без допомоги дорослого; яскраво виражені творчу уяву, емоційність і виразність при виконанні музичного твору.

Середній рівень - емоційна чуйність, інтерес до музичної діяльності, бажання включитися в неї при деякому скруті у виконанні завдання. Дитина потребує допомоги педагога, додаткового пояснення завдання, показі, неодноразовому повторенні. Достатній рівень емоційності і виразності.

Початковий рівень - дитина малоактивна, не емоційна, рівно, спокійно ставиться до музичної діяльності, не проявляє активного інтересу, байдужий, не здатний до самостійних дій. Чи не проявляє емоційності і виразності.

Для виявлення рівня емоційної виразності дітей при слуханні музичного твору діагностика проводилася індивідуально з кожною дитиною. При цьому виявлялися вміння: а) уважно і захоплено слухати музику, емоційно відгукуватися на музику різного характеру, висловлювати свій емоційний стан за допомогою міміки, виразу очей; б) визначати жанр музичного твору (пісня, танець, марш); в) визначати найбільш яскраві виразні засоби (динаміку, тембр, регістр, темп).

Результати обстеження дітей за методикою Т.Науменко відображені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати вивчення емоційної виразності дітей раннього віку при слуханні музичного твору (до формуючого етапу).

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	0	0	2	11
Середній	9	45	14	78
Низький	11	55	2	11

По таблиці 3.4 бачимо, що на Експериментальне рівень сформованості емоційної виразності рухів у дітей експериментальної групи при слуханні музичних творів також набагато нижче, ніж у дітей контрольної групи - на 43%.

Результати аналізу загальних підсумків констатуючого експерименту дозволили зробити наступні висновки. До формуючого етапу виявлено 40% дітей експериментальної групи із середнім рівнем просторових уявлень, 60% - з низьким, тоді як в контрольній групі - 67% і 22% відповідно, в тому числі в контрольній групі виявлено також діти з високим рівнем - 11%.

2.4. Перебіг і результати експериментальної роботи

Діагностика музичного розвитку дітей раннього віку проводилась у листопаді 2019 р. (констатувальна діагностика) та у червні 2020р. (заключна діагностика). Така періодичність дає змогу педагогу виявити індивідуальну своєрідність музичного розвитку кожного з дітей і відповідно до цього корегувати з ними освітню роботу в дошкільному навчальному закладі.

На початку дослідження батьків було поінформовано про проведення педагогічного експерименту і отримано від них дозвіл на участь дітей.

Експериментальна робота спиралась на аналіз і узагальнення педагогічного досвіду провідних педагогів і включала в себе виявлення вихідного рівня музичного розвитку дітей, проведення формувального експерименту, узагальнення результатів роботи, формулювання висновків.

Дослідження включало наступні етапи:

1 етап. Констатувальна діагностика.

2 етап. Формувальний експеримент. Проведення занять із використанням педагогічних ідей В. Верховинця, Т. Науменко з метою музичного розвитку дітей раннього дошкільного віку.

3 етап. Заключна діагностика.

Мета формувального експерименту – експериментально перевірити ефективність методичних основ музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Виходячи мети і даних констатувального експерименту, визначено такі завдання формувального етапу:

- перевірити ефективність визначених наукових підходів і принципів музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку;
- перевірити ефективність визначених методів музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку;
- дібрати і впровадити методику формування навичок виразного руху у дітей;
- на основі розробленої методики скласти програму музично-ритмічних рухів.

Під час формувального експерименту ми спиралась на визначені й описані нами у другому розділі наукові підходи, принципи і методи. Зокрема, активно застосовано такі методи і прийоми музично-ритмічного розвитку дітей: наочно-слуховий (художнє виконання педагогом музики), наочно-зоровий (показ ігор, танців або окремих елементів руху) і словесний (образна розповідь про нову гру, танці, пояснення по ходу виконання рухів, нагадування про їх прийоми); метод вправи, багаторазового повторення.

У процесі формувального етапу нами використовувалася програма «Ритмічна мозаїка» А. Буреніної, оскільки вона спрямована на розвиток художньо-творчих основ особистості, що сприяє психологічному розкріпаченню кожної дитини. Програма передбачає багатий вибір танцювальних і ритмічних композицій. Протягом роботи піднімалося питання вибору танцювального матеріалу, а дана програма надає можливість вибору з 100 різних композицій для дітей від 3 до 7 років. Інша її особливість - це підбір музичного супроводу. Як правило, це дитячі пісні та мелодії, відома музика із мультфільмів.

Це приносить їм величезну радість, а якщо дітям подобається це робити, то завжди можна очікувати хороших результатів. У програмі «Ритмічна мозаїка» вказується, що, займаючись музично-ритмічними рухами, важливо, щоб центром заняття була музика. Авторами застосовується положення Б.М. Теплової, який писав, «що як тільки заняття ритмікою перетворюються в заняття з виховання ритмічних рухів взагалі, як тільки музика відступає на становище акомпанементу до рухів, весь музичний сенс цих занять зникає». Для того, щоб самі діти на занятті не зосереджувалися тільки на виконанні рухів, заняття повинні бути сумлінно підготовлені вихователем, розучені елементи танцювальних рухів [5, с. 2].

Формувальний експеримент включав в себе 14 занять, що складаються з ігрових завдань на розвиток почуття ритму, слухового уваги, мелодійного, звуковисотного, тембрового слуху, музичної пам'яті, музичного руху, творчих навичок в русі. Заняття проводилися у формі музично-дидактичних ігор, тобто доступною і зрозумілою для дітей діяльності. Експериментальні заняття формувального експерименту побудовані на основі розробок Тат'яни Науменко [36, с.46].

Заняття в процесі формувального експерименту будувалися з урахуванням загальних завдань музично виховання дітей і проводилися заздалегідь за планом. Зміст і структура занять були варіативними і цікавими, з використанням різноманітних прийомів, які допомагають дітям сприймати музичний твір, зрозуміти елементарні основи музичної грамоти.

Використання музично-дидактичних ігор на занятті давало нам можливість провести його змістовним та цікавим. В музичних іграх діти швидко засвоювали музично-ритмічні рухи, навички в області музичної виразності. Ігри, які проводилися на заняттях, виступали як частковий вид музичної діяльності і посідали навчальний характер. Застосування музично-дидактичних ігор в процесі експериментальних занять створювало сприятливі умови для формування музичної виразності рухів [49, с. 66].

Для того, щоб виразність рухів дітей на музичних заняттях була успішно сформована, необхідно помітити шляхи її формування. Для цього важливо знати, яка музичність кожної дитини. Це можливо виявити тільки в ході багаторазових спостережень і занять та ігор. Тільки так, на думку Н.А. Ветлугіної, можна судити про рівень сприйняття в процесі музичного розвитку дитини. Тому в формувальна частини робота велася поетапно.

Експериментальна програма включала в себе 3 етапи.

1 етап - ознайомлювальний (заняття 1-8) був спрямований на накопичення навичок розвитку спеціальних навичок музичного сприйняття: тембрового, звуковисотного слуху, почуття ритму, музичної пам'яті, елементарних співочих навичок.

2 етап - репродуктивно-творчий (заняття 9-14) занурення дітей у цілу творчу діяльність, окреме використання досвіду музично-творчої діяльності. Дитина імпровізує на основі засвоєних раніше знань, умінь і навичок музичного сприйняття.

3 етап - закріплення (3 заняття). Закріплення навичок просторових уявлень в умовах музичної - ритмічної діяльності.

Заняття проводилися в нетрадиційних формах навчання: музично-дидактичних ігор, музичних вправ, занять, що формувало інтерес до подальшої музичної діяльності і творчості. На ознайомчому етапі дітям було дано загальне уявлення про всі види музичної виразності з використанням наступних музично-сенсорних завдань: розвиток звуковисотного слуху; розвиток динамічного слуху: формування тембрового сприйняття; вдосконалення почуття ритму. Цілісна структура музичних занять визначала підбір однакових груп методів і прийомів навчання: спонукання, переконання засобами музики, привчання, індивідуального підходу до дітей.

Також ознайомча робота потребувала впровадження нетрадиційних форм і методів: стимулювання дітей до музичної діяльності, створення пошукових ситуацій, що спонукають до творчих дій, прийоми, що

забезпечують перенесення отриманих знань, умінь і навичок в іншу діяльність. Тривалість занять була не більше 10 - 15 хвилин.

В процесі розвитку виразності рухів дитини під час формувального етапу виникала ситуація успіху в музичній діяльності. Це стало базою для розвитку інтересу і прагнення дитини до творчого вираження при сприйнятті музики. При навчанні в різних видах музичної діяльності найефективнішими були прийоми: прямого показу педагога, пояснення, ілюстрування, аналізу продуктів дитячої діяльності, обговорення і оцінки їх дітьми. Виразний показ дорослого займав провідне місце в системі формування у дітей виразності рухів. Він сприяв правильним уявленням про музичної діяльності, про свої власні завдання.

Спочатку допускалася наслідуваність педагогу, а потім була потрібна повна самостійність дитини при передачі руху. Експериментальна робота здійснювалася в процесі занять на матеріалі дитячого музичного фольклору і класичних музичних творів. Застосовувалися всі види музичної діяльності (пісенна, ритмічна, танцювально-пластична, ігрова та ін.) У взаємозв'язку і інтегруванні. Використовувався домінуючий вид заняття музичного заняття, на якому провідною формою проведення була ігрова [54, с. 69].

Таблиця 2.5

Результати вивчення просторових уявлень при передачі рухів за методикою Н. Ветлугиної на контрольному етапі

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	7	35	2	11
Середній	13	65	13	72
Низький	0	0	3	17

У таблиці 2.5 добре видно, що в експериментальній групі на контрольному етапі виявлена за методикою Н.А. Ветлугіної динаміка рівня сформованості музично-ритмічних рухів: якісний приріст - 60%.

Результати виконання діагностичних завдань з вивчення виразності рухів дітей старшого дошкільного віку при передачі ритмічного рисунка музики на контрольному етапі відображені в таблиці 2.6

Таблиця 2.6

Результати вивчення виразності рухів при передачі ритмічного малюнка музики на контрольному етапі

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	8	40	1	6
Середній	12	60	11	61
Низький	0	0	6	33

З таблиці 3.6 добре видно, що в експериментальній групі на контрольному етапі також сталася динаміка рівня сформованості виразності рухів при передачі ритмічного малюнка. У даній групі якісний приріст за цим показником склав - 50%.

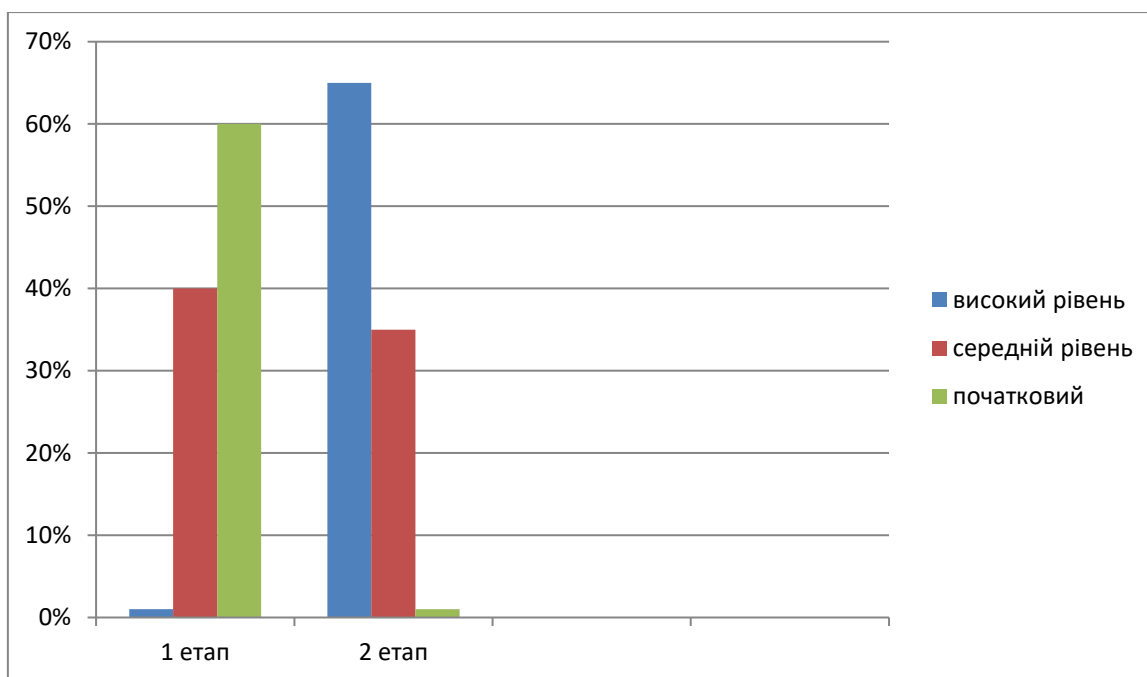
Результати методики Т.Науменко з «Музичне виховання найменших» також показали якісні зміни за даним показником. Її підсумки поміщені в таблицю 2.7.

Таблиця 2.7

Результати вивчення емоційної виразності на контрольному етапі.

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	9	45	3	17
Середній	11	55	15	83
Низький	0	0	0	0

Порівняльна характеристика рівня музичного розвитку дітей досліджуваної групи на констатувальному та заключному етапі представлена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Порівняльна характеристика рівня музичного розвитку дітей досліджуваної групи на констатувальному та заключному етапі.

Отже, на першому етапі педагогічного дослідження в результаті констатувальної діагностики було виявлено 40% дітей з початковим рівнем музичного розвитку та 60% з середнім рівнем музичного розвитку. Після проведених занять, ігор з дітьми за результатами заключної діагностики було виявлено в експериментальній групі на контрольному етапі 0% дітей з початковий рівнем, 35% дітей з середнім рівнем, та 65% дітей з високим рівнем.

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження методичних основ використання музично-ритмічного розвитку дітей дошкільного віку можна зробити такі висновки.

У процесі музично-ритмічного розвитку дітей дошкільного віку вихователь може використовувати різноманітні системи, методики, концепції і технології музично-ритмічного виховання.

Еміль Жак-Далькрос розробив систему музично-ритмічного виховання дітей, сутність його методики полягає в розвитку в дітей музичного слуху, пам'яті, пластики з допомогою спеціальних тренувальних вправ.

Використання методики Карла Орфа у 1978 році здатність дітям ритмічного виховання на основі звучань жестів — притупування, ударів, клацань; використав музичну гру як основний вид музично-ритмічного руху; рекомендував часте застосування мовлення для створення різних тембрів.

Розглянуто основні актуальні наукові підходи такі як: особистісно-орієнтований, діяльнісний, культурологічний та принципи музично-ритмічного розвитку дітей дошкільного віку: принципи природовідповідності, наочності, доступності, креативності.

Констатовано що, головне місце в розділі музично-ритмічних рухів займають ігри. Що саме граючи в ігри, дитина вправляється в русі, освоює його, в процесі гри розвиваються позитивні якості особистості дитини, через гру вона пізнає світ.

У процесі навчання музично-ритмічних рухів застосовуються різноманітні методи а саме: словесні (розповідь, пояснення, бесіда), наочні (наочно-зоровий, наочно-слуховий), практичні (різноманітні вправи), ігрові, методи колективної та індивідуальної роботи з дітьми.

Педагогічний експеримент з музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку із листопада 2019 року по червень 2020 року.

В експерименті брали участь 38 дітей раннього віку, з них 20 випробовуваних – експериментальна група, 18 – контрольна група.

Дослідження включало наступні етапи: 1 – констатувальна діагностика; 2 – формувальний експеримент; 3 – заключна діагностика.

Констатувальну діагностику музичного розвитку дітей раннього дошкільного віку проведено у листопаді 2019 р., а заключну – у червні 2020 р.

Для проведення діагностики визначено такі критерії музичного розвитку дітей раннього віку: музично-руховий критерій, музичне сприйняття при передачі ритмічного малюнка, емоційна виразність.

Критерії музичного розвитку визначались за різними показниками. Рівнями музичного розвитку дітей раннього дошкільного віку визначено високий, середній і початковий. Засобами діагностики музичного розвитку дітей були спеціально розроблені заняття та вправи.

В результаті вивчення методичної літератури з проблеми музичного розвитку дітей та виконаної роботи в ході педагогічного експерименту, зроблено висновок, що дошкільний вік надзвичайно важливий для музичного розвитку дитини, який має постійно знаходитись в полі зору вихователя.

На другому етапі з дітьми було проведено заняття на основі розробок Т.Науменко та А. Буреніної. Ці заняття сприяють музичному розвитку дітей, а також загартовують їх, розвивають почуття ритму, увагу, доброзичливе ставлення та ін.

В ході дослідження було отримано такі результати. На першому етапі педагогічного дослідження в результаті констатувальної діагностики було до формуючого етапу виявлено 40% дітей експериментальної групи із середнім рівнем просторових уявлень, 60% - з початковим, тоді як в контрольній групі - 67% і 22% відповідно, в тому числі в контрольній групі виявлено також діти з високим рівнем - 11%.

Після проведених занять, ігор з дітьми за результатами заключної діагностики було виявлено в експериментальній групі на контрольному етапі виявлена за методикою Н.А. Ветлугіної динаміка рівня сформованості музично – ритмічних : якісний приріст - 60%.

Результати вивчення виразності рухів при передачі ритмічного малюнка музики на контрольному етапі в експериментальній групі на

контрольному етапі також сталася динаміка рівня сформованості виразності рухів при передачі ритмічного малюнка. У даній групі якісний приріст за цим показником склав - 50%.

Результати методики Т. Науменко з вивчення емоційної виразності дітей при слуханні музичного твору, також показали відбулися якісні зміни за даним показником. У жодної дитини не було початкового рівня музичного розвитку.

На першому етапі педагогічного дослідження в результаті констатувальної діагностики було виявлено 40% дітей з низький рівнем музичного розвитку та 60% з середнім рівнем музичного розвитку. Після проведених занять, ігор з дітьми за результатами заключної діагностики було виявлено в експериментальній групі на другому контрольному етапі 0% - дітей з початковий рівнем, 35%- дітей з середнім рівнем, та 65%- дітей з високим рівнем.

Отже, за результатами отриманих та опрацьованих даних можна стверджувати що впровадження музично-ритмічних методик на заняттях та в іграх з дітьми раннього дошкільного віку є ефективним.

ВИСНОВКИ

У результаті теоретичного та емпіричного дослідження методичних основ музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку можемо зробити такі висновки.

1. З'ясовано теоретичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Музично-ритмічний розвиток трактовано як спеціально організований, цілеспрямований процес становлення і розвитку музично-ритмічних навичок і здібностей дитини (чуття ритму, відповідності рухів характеру музики, їх виразності, координації тощо) засобами музично-ритмічної діяльності.

Виявлено, що використання музично-ритмічних ігор є одним із шляхів зміцнення здоров'я дитини, корекції недоліків фізичного розвитку, профілактики захворювань та збільшення рухової активності як потужного чинника інтелектуального та емоційного розвитку маленької людини. Через рухи та музику у дитини раннього дошкільного віку розвивається перш за все творча уява, формується внутрішній духовний світ дитини, емоційні та естетичні переживання.

2. Визначено і науково обґрунтовано методичні основи музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

З'ясовано, що методичним підґрунтям застосування музично-ритмічних рухів у музичному вихованні дітей є педагогічні системи Карла Орфа та Еміля Жак-Далькроза.

Визначені методичні основи гуртуються на особистісно-орієнтованому, діяльнісному, культурологічному наукових підходах. Серед актуальних принципів музично-ритмічного розвитку дітей дошкільного віку виділено принципи природовідповідності, наочності, доступності, креативності.

У процесі навчання музично-ритмічних рухів запропоновано використовувати різноманітні методи: словесні (розповідь, пояснення,

бесіда), наочні (наочно-зоровий, наочно-слуховий), практичні (різноманітні вправи), ігрові, методи колективної та індивідуальної роботи з дітьми.

3. Уточнено критерії, показники та рівні оцінювання музично-ритмічної розвиненості дітей раннього віку.

Для проведення експериментальної роботи визначено такі критерії та показники музичного розвитку дітей раннього віку:

- музично-руховий (чуття ритму, достатній запас танцювальних рухів, уміння з їх допомогою передавати характер того чи іншого музичного образу; здатність відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно його відтворювати; виконання основних видів рухів відповідно до характеру музики, орієнтування у просторі);
- музично-слуховий (впізнавання музичного матеріалу; розрізнення вокальної та інструментальної музики, точність, чіткість передачі ритмічного рисунка, розрізнення звучання окремих інструментів, частин музичного твору);
- емоційно-виразний (наявність інтересу до музики, уміння образно мислити і передавати свої почуття в русі та інших видах музичної діяльності (співі, грі на музичних інструментах тощо) різними виразними засобами).

Відповідно до обраних критеріїв визначено високий, середній і початковий рівні музичного розвитку дітей раннього дошкільного віку.

4. Експериментально перевірено ефективність методичних основ музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Сумського закладу дошкільної освіти (центру розвитку дитини) № 14 «Золотий Півник» Сумської міської ради. В експерименті брали участь 38 дітей раннього віку, з них 20 випробовуваних – експериментальна група, 18 – контрольна група.

Дослідження включало такі етапи: 1 – констатувальна діагностика; 2 – формувальний експеримент; 3 – заключна діагностика. Засобами діагностики були спеціально розроблені заняття та вправи.

У результаті констатувальної діагностики виявлено 40% дітей експериментальної групи із середнім рівнем музично-ритмічного розвитку, 60% - з початком, 0% - з високим рівнем.

Під час формувального експерименту було комплексно впроваджено розроблені нами методичні основи (наукові підходи, принципи та методи) музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку.

За результатами заключної діагностики у червні 2020 р. було виявлено такі рівні музично-ритмічної розвиненості дітей раннього віку: початковий рівень - 0%, середній рівень - 35%, високий рівень - 65%.

Отже, за результатами отриманих та опрацьованих даних можна стверджувати що впровадження розроблених нами методичних основ музично-ритмічного розвитку дітей раннього віку є ефективним.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному розробленні технологій музично-ритмічного виховання дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімова Г.І. 100 музичних ігор для розвитку дошкільнят. К, 2005. 96 с.
2. Ахьямова І.А. Ранній музичний розвиток дитини. *Мистецтво та освіта*, 2005, С. 51-55.
3. Артоболевська А. Д. - Перша зустріч з музикою – М. 1992 - 73 С.
4. Базовий компонент дошкільної освіти. Науковий керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. К. : Видавництво, 2012. 26 с.
5. Буреніна А.І. Ритмічна мозаїка: Програма з ритмічної пластики для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. 2000. 220 с.
6. Ватаманюк Г. П. Музика в країні Дошкілля : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Поділ. : Аксіома, 2017. 260 с.
7. Ветлугіна Н. А. Музичний розвиток дитини. К.: Музична Україна, 1978. 255.
8. Вільчаковський Е. С., Денисенко Н. Ф., Шевченко Ю. М. Інтеграція рухів і музики у фізичному розвитку дітей раннього віку: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 428 с.
9. Ватаманюк Т. Роль родини в музичному вихованні дітей. *Палітра педагога*. 2009. №3. С. 26-31.
10. Гелунова А., Чиркіна В. У світі музики. Розробки занять для дітей 4-6 років. Х., Основа 2009. 332 с.
11. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, К., ун-т ім. Б. Грінченка. 2016. 304 с.

- 12.Дорошенко Т. Розвиток творчих здібностей на уроках музики : методичні рекомендації. *Початкова школа*. 2001. № 4. С. 34-37.
- 13.Дронова О., Чистова Т. Під звуки музики : методичні рекомендації. К.: *Дошкільне виховання*, 1997. №4. С. 5-7.
- 14.Дронова О. Чистова Т. Під звуки музики: методичні рекомендації. Київ. *Дошкільне виховання*. 2017. №7. С. 6-7.
- 15.Єременко О., Науменко С. Сприймання музики на основі констант "ритм" та "лад". *Початкова школа*. 2001. № 2. С.30-31
- 16.Жартун О. Концерт маленьких віртуозів. О. Жартун. Музичний керівник. – 2015 – № 2 – С. 33-35.
- 17.Завалко К., Фір С. Основи Орф-педагогіки: навчально-методичний посібник. Під заг. редакцією К. В. Завалко. Чернігів: ПАТ «ПВК» Десна», 2018. 162 с.
- 18.Зацепіна М.Б. Реалізація програми виховання і навчання в дитячому садку. *Музичний керівник*. 2007. №8.
- 19.Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
- 20.Катрук А. Формування творчих здібностей дітей за допомогою музично-ритмічних рухів. *Музичний керівник*. 2015. №4. с.4.
- 21.Крутій К. Концепція постійного контролю за якістю дошкільної освіти. *Вихователь - методист дошкільного закладу*. 2009. № 3. С.35.
- 22.Кульчицька О. Особливості дошкільного дитячого віку у контексті проблеми музичного сприйняття. *Рідна школа*. 2004. № 11. С. 18-20.
- 23.Куненко Л. Ефект Моцарта, або звуковий вітамін С. *Дефектологія*. 2002. № 1. С. 9-12.
- 24.Ладивір С. Педагогіка розвитку – стратегічна лінія модернізації дошкільної ланки освіти. *Вихователь - методист дошкільного закладу*. №1, 2009. С.4.
- 25.Лист МОН України від 02.09.2016 №1/9-454 «Організація освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, додаток до листа МОН

України від 02.09.2016 р. №1/9-454 «Щодо організації роботи музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах»

26. Лісовська Т. А. Розвиток чуття ритму в музичній діяльності дошкільників. *Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки.* 2015. Вип. 176. С. 86-88.
27. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», Київ : Світич, 2009. 208 с.
28. Методика музичного виховання в дитячому садку. Під ред. проф. Н.А. Ветлугіної. К. : Вища школа, 1978. 256 с.
29. Методика музичного виховання в дитячому садку; за ред. С.М. Шоломович. К., 1974. 192 с.
30. Михайличенко О.В. Загальні методи музичного виховання. *Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи : Зб. наук. праць.* Київ – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2004. С. 69-77.
31. Морозовська Т. Хореографія в три роки: навіщо і як? *Дошкільне виховання.* 2006. № 7. С. 20-21.
32. Музичні здібності та їх діагностика у дошкільному віці. *Бібліотечка вихователя дитячого садка.* 2011. № 6. С. 4-9.
33. Назаренко Г., Пономарьова Г., Росте людина. Гуманно-особистісний підхід. Харків. 2006. 313 с.
34. Наливайко О., Деуля І. Практика впровадження Базової програми «Я у Світі» в дошкільному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2019, №1, С.9.
35. Науменко С. Психологічні основи музичного виховання дошкільників. *Музичний керівник.* 2012. № 5. С. 4-10.
36. Науменко Т., Марченко І. Планування роботи музичного керівника. *Дитячий садок.* 2016. № 44.
37. Науменко Т. Роль музики в житті дітей раннього віку: Вікові особливості малюків. *Музичне виховання найменших: інтегровані заняття.* К., 2007. С. 8–10.

38. Науменко Т. Музичне виховання найменших: Інтегровані заняття. Київ: Шкільний світ, 2017. 128 с. (Б-ка «Шкільного світу»).
39. Новгородська Ю. Г. Методика музичного виховання дошкільників : конспект лекцій; Ніжин. держ. ун-т ім. М.Гоголя. Ніжин, 2018. 128 с.
40. Новгородська Ю.Г. Методика музичного виховання. Тексти лекцій: Навчальний посібник для спеціальності «Дошкільне виховання, практична психологія». Ніжин, Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 143 с.
41. Олесюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2013. 248с.
42. Опанасець І. Нам музика розповідає. *Мистецтво та освіта*. 2014. № 1. С.44-46.
43. Планування роботи з дітьми раннього віку. Упоряд. Т. Науменко. 2. вид. - К.: Видавничий дім «Шкільний світ», 2005. 128 с.
44. Перспективні освітні технології: наук.-метод. посіб. за ред. Г. С. Сазоненко. К.: Гопак, 2000. 560 с.
45. Польська І. І. Методологічна проблематика в сучасному музикознавстві *Культура України : зб. наук. пр.* Харків, 2014. Вип. 46. С. 267–275.
46. Прокопович Т. Методичний інструментарій музичного керівника: Музичний керівник. – 2014 – № 9 – С. 4-8.
47. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
48. Радинова О.П. Дошкільний вік: як формувати основи музичної культури. *Музичний керівник*. 2005. №3.
49. Романюк І. А. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець. 201. 280 с.
50. Романюк І. Музичний куточок в дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник*. 2018. №7. С. 27-32

51. Романюк І. Провідні педагогічні принципи організації музичних занять у дошкільному навчальному закладі. *Музичний керівник*. 2013. № 2. С. 4-6.
52. Ростовський О. Хлебникова Л. Які почуття передає музика : методичні рекомендації. Київ . 2015. №9. С. 39-42.
53. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. К., 2017.
54. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у ДНЗ: Навч.-метод. посібник. Тернопіль, 2017. 216 с.
55. Самбор Л. Музично-дидактичні ігри на музичних заняттях. *Музичний керівник*. 2018. №11. С.4-10.
56. Самолдіна К. Використання рухів. *Музика*. Випуск 7. С.31-35.
57. Стельмахович М. Г. Українська етнопедагогіка в дитячому садку. К., 1996. 255 с.
58. Стеценко О. Чи може музика зображати рух. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 2. С.37-38.
59. Суховерська О. Рухливі забави та ігри: З мелодіями й примовками. Львів: Свічадо, 2007. 124 с.
60. Танько Т.П. Специфіка музично-педагогічної діяльності вихователя дошкільного навчального закладу. *Педагогіка і психологія : зб. наук. пр.* 2014. Вип. 26, Ч. 1. С. 113-118.
61. Тарасова К. В. Розвиток музичних здібностей в дошкільному дитинстві. К.В. Тарасова. *Музичний керівник*. 2010. № 1. С. 10.
62. Чепіга М., Чепіга С. Стимуляція здоров'я та інтелекту. К.: Знання, 2006. 347 с.
63. Шоломович С. Методика музичного виховання в дитячому садку. Київ. Вища школа. 2018.
64. Якимчук С. Т. Методика музичного виховання. Рівне : РДГІМ, 2003 160 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ритмічна мозаїка

Заняття з музично-ритмічного виховання

Мета: Розвивати музичні і творчі здібності дітей за допомогою музично-ритмічного виховання та формувати основи музичної культури.

Завдання:

- розвивати у дітей музичний слух, пам'ять, увагу, відчуття ритму, ритмічність і пластичну виразність рухів;
- формувати вміння виражати себе в рухах;
- виховувати в дітях творчих, фізично і емоційно сильних особистостей.

Обладнання:

- хустинки трьох кольорів: червоні, зелені, жовті;
- осінні листочки для кожної дитини;
- музичні інструменти: дзвіночок, бубон, металофон, дерев'яні ложки;
- дитячі іграшки: ведмедик, зайчик, конячка, пташечка.

Музичні твори:

- «Ніжки крокують» музично – ритмічна вправа О.Барабаш;
- «Вперед-назад» музично – ритмічна вправа О.Барабаш;
- «Зіркова полька» нар. австр. музика у записі.

Хід:

Вихователь або музичний керівник вітається з дітками та запрошує до вступної музично-ритмічної вправи «Ніжки крокують»

Ніжки крокують

сл. та муз. О.Барабаш

музично-ритмічна вправа

Завдання: Формувати навички ритмічної ходьби, розвивати слухову увагу, вміння координувати рухи з музикою та текстом.

Рішуче

Кро - ку - ють на - ші ніж - ки рі - шуче по - до - ріж - ці. Му - зи - ка ве - де ма - ляг,

4 ма - лю - ки кро - ку - ють в ряд. Спин - ки під - тяг - ну - ли, пле - чі від - ве - ли,

7 руч - ка - ми рит - міч - но мах, ніж - ка - ми кро - ку - єм в такт. Раз, два, раз!

10 Раз, два, раз! Зу - пи - ни - лись ніж - ки враз! (Діти стрибають один за одним по колу

13 тримаючи руки на поясі).

1.Крокують наші ніжки рішуче по доріжці,

(діти під музику крокують по колу)

Музика веде малят, малюки крокують в ряд.

Спинки підтягнули, плечі відвели

Ручками ритмічно мах, ніжками крокуєм в такт.

Раз, два, раз! Раз, два, раз! Зупинились ніжки враз!

(діти разом з музикою зупинились)

Музичний керівник: - Тс! Музика вже не звучить, ніжки зупинились.

Вушко слухає, коли далі підуть малюки!

2.Крокують наші ніжки рішуче по доріжці,

(діти далі крокують по колу)

Музика веде малят, малюки крокують в ряд.

Спинки підтягнули, плечі відвели

Ручками ритмічно мах, ніжками крокуєм в такт.

Раз, два, раз! Раз, два, раз! Малюки присіли враз!

(діти разом з музикою присідають)

Музичний керівник: - Тс! Музика вже не звучить, ніжки зупинились.

Вушко слухає, коли далі підуть малюки! (крокують по колу)

3.Крокують наші ніжки рішуче по доріжці, (діти далі крокують по колу)

Музика веде малят, малюки крокують в ряд.

Спинки підтягнули, плечі відвели

Ручками ритмічно мах, ніжками крокуєм в такт.

Раз, два, раз! Раз, два, раз! Пострибали ніжки враз! (діти стрибають по колу під веселу музику).

По закінченню вправи розміщуються на стільчиках або на килимку

Музичний керівник: (звертає увагу дітей на іграшки: коника, зайчика, пташечку, ведмедика) Дітки, погляньте, до нас завітали звірята, привітаймося з ними. (діти вітаються з звірятами)

«До нас гості прийшли»

Ритмічне фантазування

Ведмедик: - Привіт, малюки! Я прийшов до вас погратися та позабавлятися. Марійко, пограй мені в бубон, а я потанцюю. (Дитина повільно стукає в бубон, а ведмедик ритмічно переступає з ноги на ногу, інші дітки в той час плескають в долоньки).

Таким чином обігруються наступні іграшки: Зайчик стрибає під швидкі удари молоточком на металофоні, конячка стрибає під чіткі ритмічні удари дерев'яних ложок, пташечка летить під звуки дзвіночка.

Музичний керівник:- Малята, як бачите, сьогодні у нашій залі багато гостей, та послухайте, хто ще до нас завітав.

Гостя наступна прийшла –

Фарби з собою несла.

В неї роботи чимало –

Золотом ліс фарбувала,

Сонечко вниз опустила,

І павутинки пустила. (Осінь)

Музичний керівник: Звичайно, це красуня Осінь.

Радує осінь своїм падолистом,

Сипле додолу яскраві листки...

Птахом кружляють вони понад містом,

Ніби щось хочуть нам розповісти. (Чумак Катерина)

- Дітки, хочете уявити себе осінніми листочками? Обирайте собі кольорові чарівні хустинки, вони допоможуть вам полетіти...

Вперед-назад

сл. і муз. О. Барабаш

музично-ритмічна вправа

Завдання: Формувати навички ритмічної ходьби, розвивати слухову увагу, виховувати швидку реакцію.

Впевнено F C F C7 F C

Впе - ред кро - ку - ють ма - лю - ки. Раз, два, три! Кро - ку - ють чіт - ко

6 F C7 F B C7 F C7

як завж-ди. Раз, два, три! На - зад ми спин-ко - ю йде-мо, топ, топ,
Стоп!

12 F B C7 F C7 F

топ! І вправ-но зал о - бій - де - мо, топ, топ, топ!
Стоп!

Музичний керівник: - Скільки б не гуляли, а додому час, і казковий поїзд вже чекає нас. (запрошує діток та гостей заходу зайняти місця в поїзді)

Ритмічна композиція «Поїзд»

(нар. австр. муз. «Зіркова полька»)

1-4 такти – «пружинка» Руки зігнуті в ліктях – зображають рух коліс.

5-8 такти – ходьба на місці, руки на поясі.

9-16 такти – руки виконують рух «моторчик» (2 р.)

Дітки прощаються з музичним керівником та виїждять «потягом» разом з вихователем з музичної зали.

Музично-ритмічна вправа «Листопад»

1. Листопад, листопад , (діти ідуть по колу один за одним)

ми йдемо гуляти в сад.

Листопад, листопад ,

Листочки жовті мерехтять.(в середину кола виходять дітки з жовтими листочками, та кружляють під музику, обрану педагогом)

2. Листопад, листопад ,

ми йдемо гуляти в сад.

Листопад, листопад ,

Листочки червоні мерехтять. (в середину кола виходять дітки з червоними листочками, та кружляють під музику, обрану педагогом)

3. Листопад, листопад ,

ми йдемо гуляти в сад.

Листопад, листопад,

Листочки зелені мерехтять. (в середину кола виходять дітки з зеленими листочками, та кружляють під музику, обрану педагогом)

4. Листопад, листопад, (хустинки гойдають вгорі)

Всі листочки мерехтять.

Листопад, листопад,

Під ногами шелестять.(хустинки гойдають внизу)

Вихователь: (звертається до діток розкидаючи осінні листочки) – що шелестить під нашими ніжками? (Відповіді дітей)

- Авжеж, збирайте осінні листочки, кружляйте з ними у таночку!

Танцювальне фантазування «Вальс»

Діти під музику А. Чугайкіної «Вальс з осінніми гілочками» .

танцюють вільний танок з листочками.

Музичний керівник: - Тс.... Чуєте? Гримить? Невже дощик збирається....

Ходімо в коло, спитаємо його.

Ритмічна вправа «Дощик» А.Барто

діти утворюють коло

Дощик, дощик, нащо ллєш? (4 оплески)

Погуляти не даєш! (4 притупи)

Дощик, дощик, досить лити (4 оплески)

Діток, землю, ліс мочити (4притупи)

У дворі після дощу, погуляємо до схочу! (сходяться в середину кола та розходяться)

Музичний керівник: І справді, ходімо пройдемось!

Ігри з музичним інструментом

Вправа з брязкальцем

Діти стоять вільно по всій кімнаті. У кожної дитини в правій руці брязкальце.

На музику А діти дзвонять в такт музики, стоячи на місці.

На музику Б марширують по всій кімнаті.

На музику А¹ знову, стоячи на місці, дзвонять брязкальцями.

Рухи склала М. Бегельман

Музика А. Казакевич

Жваво

А.

Додаток Б

Ранній вік

Тема: У гості до Зайчика.

Програмовий зміст: ознайомити дітей із новою вправою, навчати розрізняти музику за її характером, темпом, навчати змінювати рухи відповідно до зміни музики; продовжувати розвивати співочі навички дітей, вчити співати злагоджено, голосом передавати високі, низькі звуки; розвивати танцювальні рухи дітей, вчити танцювати весело; емоційно налаштовувати дітей на гру; вчити дітей грати весело і дружньо.

Матеріал: «дерево з пташками», брязкальця, іграшка Зайчик.

Музичний матеріал: «Рухатись і відпочивати» (муз. М. Раухвергера), музично-дидактична гра «Пташки і пташенята» (муз. О. Тілічеївої), «Дощик» (муз. Л. Костенко, сл. Я. Михайленко), «Ой, руду-руду-руду» (українська народна мелодія), гра «Горобчики та котик» (муз. В. Герчик).

Хід заняття

(Діти під музику заходять до залу. Дітей зустрічає Зайчик.)

Вихователь. Добрий день, діти! Подивіться, хто до нас сьогодні завітав у гості. (Відповіді дітей.)

-Так, це наш знайомий Зайчик. Він хоче сьогодні разом з вами, малята, співати, танцювати, грати. Давайте його запросимо на заняття. (Діти запрошують Зайчика.) Тож ставайте за Зайчиком і під музику починаємо рухатись по залу. (Діти слідом за Зайчиком під музику проходять на середину залу й утворюють коло.)

Вихователь. Зараз ми під гучну музику будемо красиво ходити по колу, ручки тримаємо на поясі. (Діти йдуть під музику один за одним.) Утомились наші ніжки — час їм відпочити. Під спокійну музику сідаємо навпочіпки і відпочиваємо. (Діти під спокійну музику сідають навпочіпки і відпочивають. Вправу доцільно повторити 2 рази.) (Діти проходять і сідають на стільчики. Вихователь тримає Зайчика.)

Вихователь. (звертає увагу дітей на маленьке деревце з пташенятами і мамою-пташкою). Діти, подивіться, а хто це сидить на дереві? (Відповіді дітей.) Хто сидить високо на дереві? (Відповіді дітей.) Правильно, а хто сидить внизу? (Відповіді дітей.) Ви правильно відповіли на всі запитання. Пташенята сидять на дереві високо і співають високими голосочками. Заспіваймо ж і ми так, як співають пташенята. (Діти співають «цвінь-цвірінь» (сі1-до2).)

Вихователь. А ось пташка-мама сидить на дереві низько. (Музичний керівник співає низьким голосом). Давайте заспіваємо так, як співає пташка-мама. (Діти співають «цвінь-цвірінь» (фа1-соль1).)

Вихователь (награє мелодію дощу). Діти, чия це музика?(Відповіді дітей.) Це дощик починається. Навіть наших пташок дощик розігнав: полетіли пташечки у своє гніздечко. А ви, дітки, дощу не боїтесь? А ти Зайчику? То ж давайте пісеньку заспіваємо! (Усі разом виконують пісню «Дощик».)

Дітки, Зайчику, вставайте . І таночок починайте!
(Діти під музику виходять разом із Зайчиком, виконують таночок «Ой, руду-руду-руду».)

Вихователь.. Ви так весело танцювали, що вас почуло сонечко. І ось погляньте, як воно нам світить у віконечко. А горобчики прокинулися й захотіли пограти, свої крильця розім'яти. (Музичний керівник пояснює рухи гри. Діти виконують гру «Горобчики та котик» 2–3 рази.)

Зайчик. Весело мені було у вас на занятті. Я вивчив пісеньку «Дощик». Та мені так сподобалося грати й танцювати, що хочеться швидше навчити усього цього своїх друзів — лісових звіряток. Час мені вже повертатися до лісу. До побачення!

Вихователь . А вам, дітки, час поспішати до групи.
До побачення!